

מכון ירושלים
למחקרי מדיניות
FOR POLICY
RESEARCH

המרכז לחקר החברה החרדית

מחקרים על הישיבות התיכוניות החרדיות

פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות

עמירם גונן, בצלאל כהן, אליעזר היון

ירושלים, 2018

מחקרי מכון ירושלים למחקרי מדיניות – מספר 481

המרכז לחקר החברה החרדית

פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות

עמירם גונן, בצלאל כהן, אליעזר הירן

המחקר נתמך על-ידי-UJA הפדרציה היהודית של ניו-יורק

הסקר הסטטיסטי המדגמי בוצע על-ידי חברת 'אסקריא'

© 2018, מכון ירושלים למחקרי מדיניות

בית חי אלישר

רח' רד"ק 20, ירושלים 9218604

<http://www.jerusalemstitute.org.il>

<http://www.en.jerusalemstitute.org.il>

mail: machon@jerusalemstitute.org.il-E

תוכן העניינים

5	תקציר מנהלים.....
11	מבוא .....
	פרק 1: סקר האינטרנט לאיתור פוטנציאל הביקוש ללימודים
13	בישיבות תיכוניות חרדיות.....
	פרק 2: פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות –
39	סקר סטטיסטי מדגמי.....
59	סיכום.....
65	מקורות.....
67	נספחים.....

תקציר מנהלים

השכלה כללית ויסייעו להם להתפרנס ברמה גבוהה. הביקוש הגובר להשכלה כזאתמביא לפתיחת ישיבות נוספות מסוג זה. לאור תמורות אלו יש מקום לבחון את פוטנציאל הביקוש העתידי ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות וליצור בסיס לתכנון ההיצע שלהן בעתיד.

בשנים האחרונות גובר הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות, המשלבות לימודי-קודש ולימודים כלליים המכינים לבחינות הבגרות. הביקוש ללימודים אלה בא מטבע הדברים מצד משפחות חרדיות המבקשות להעניק לבניהן חינוך תורני לצד לימודים כלליים שיקנו להם

שני סקרים לאומדן פוטנציאל הביקוש

חרדי כזה. ברם, עצם איתורו של ציבור חרדי שיש לו מוכנות להשכלה מסוג זה, עשוי להיות חדשות חשובות עבור ראשי הישיבות המקיימים מוסדות כאלה ומבקשים להגדיל את מספר תלמידיהם. במספר זה יש גם סיוע למקבלי ההחלטות השוקלים להקים ישיבה תיכונית חרדית או מספר ישיבות כאלו.

◀ **סקר סטטיסטי מדגמי** נערך באביב 2017 בקרב האוכלוסייה החרדית בישראל. סקר זה הוא בבחינת קפיצת-דרך בהיותו מבוסס על מדגם סטטיסטי שנבנה על-ידי חברת 'אסקריא', המתמחה בסקרים בקרב האוכלוסייה החרדית. חברת 'אסקריא' היא גם זו שערכה את הראיונות הישירים עם הנדגמים וביצעה את הניתוחים הסטטיסטיים

מכון ירושלים למחקרי מדיניות ערך שני סקרים לאומדן פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות:

◀ **סקר אינטרנט** לאיתור ראשוני של הביקוש הפוטנציאלי ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות נערך באביב 2016 באמצעות שאלון שהוצב במספר אתרים באינטרנט במטרה לאבחן מידות של נכונות ואי-נכונות של משפחות לשלוח את בניהן לישיבה תיכונית חרדית. עם זאת היה ברור לחוקרים כי הסקר האינטרנטי הפתוח ימשוך אליו בעיקר את מי שיש להם כבר מידה כלשהי של נכונות לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית. לכן אין לסקר זה מרכיב ייצוגיות כלשהו של האוכלוסייה החרדית, ואין בו אלא לאתר את המעוניינים במסלול-לימודים

בקבוצת החקירה העיקרית של הסקר. לגבי קבוצת חקירה זו נבדקו שורה של משתנים חברתיים ונימוקים הקשורים בנכונותם לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית.

הסקר הסטטיסטי המדגמי

שאלון הסקר הסטטיסטי המדגמי דמה בעיקרו לשאלון שהוצג בסקר האינטרנט. הממצא הראשי של סקר זה הוא כי 17 אחוזים מן המשיבים במדגם סימנו את התשובה "אין לי בעיה לשלוח את הבן לישיבה תיכונית חרדית". בתשובה זו יש לראות הבעת נכונות ברורה, ולכן גם בסיס להערכת מידותיו של פוטנציאל הביקוש בקרב האוכלוסייה החרדית ללימודים בישיבה תיכונית חרדית בעת הקרובה. נתון זה עומד בהשוואה ל-1,972 התלמידים הלומדים כבר במוסדות כאלה בשנת תשע"ח, ששיעורם ביחס ל-30,000 התלמידים הלומדים בישיבות הקטנות באותה שנה הוא 6.5 אחוזים. יש בכך מידה צנועה של תמורה המעלה אפשרות לקיומה של מסגרת עליונה של למעלה מ-5,000 תלמידים שעשויים ללמוד בעתיד הקרוב בישיבות תיכוניות חרדיות. כלומר, מדובר בתוספת אפשרית של עד כ-3,000 תלמידים שיצטרפו אל אותם אלפיים נערים הלומדים כבר בישיבות תיכוניות חרדיות. בהנחה כי רק שני שלישים מאלה שהביעו מוכנות לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית בסקר הסטטיסטי המדגמי אכן יעשו זאת חרף קיומו של לחץ חברתי להימנע מכך, יש עדיין מקום לצפות כי כ-2,000 נערים

הראשוניים של הממצאים. בדיקות לאיכות ההתאמה (Goodness of Fit) נערכו באמצעות מבחן סטטיסטי χ^2 ברמת מובהקות של $\alpha=0.05$ והממצאים מראים שהמדגם מייצג את האוכלוסיה החרדית (ראה נספח ג'). המרואיינים התבקשו למלא שאלון מפורט למדי, שבדק בעיקר נכונות ואי-נכונות של משיבים חרדיים לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. כמו כן נבדקה בקרב המשיבים שורה של נימוקים העומדים ביסוד הנכונות או האי-נכונות לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. לממצאי סקר זה יש ממד ייצוגי ברור ומכאן שיש להם גם חשיבות הן מבחינת חוקרי החברה החרדית והן מבחינת קובעי המדיניות למיניהם, בין אם הם ראשי ישיבות תיכוניות חרדיות ויזמים המבקשים להקים ישיבות כאלו, ובין אם הם קובעי מדיניות רלוונטיים במשרדי הממשלה ובעמותות חברתיות ופילנתרופיות.

סקר האינטרנט

על הפנייה של סקר האינטרנט שנערך הגיבו 433 אנשים. מתוכם השיבו 421 לשאלה בדבר הנכונות לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית. 83.1 אחוזים מהם השיבו בחיוב, 10.5 אחוזים ענו "אולי" ו-6.4 אחוזים השיבו בשלילה. החוקרים ראו ב-394 המשיבים בחיוב ואומרי ה"אולי" את מי שנכונים או נוטים לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית, והגדירו אותם

תיכונת חרדית. גם בקרב אלה עשויה להיות מידה מסוימת של פוטנציאל ביקוש ללימודים בישיבה תיכונית חרדית, ומכאן גם תוספת פוטנציאלית של תלמידים על 17 האחוזים שהביעו דעה חיובית ברורה לגבי שליחת בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית.

הסקר הסטטיסטי המדגמי מצביע אפוא על כך שאומדן הביקוש הפוטנציאלי ללימודים בישיבה תיכונית חרדית עשוי לעמוד על כחמישית ממספר הלומדים בישיבה קטנה; כלומר, על פוטנציאל של כ-5,000 תלמידים לישיבות התיכוניות חרדית. לאחר ניכוי של כ-2,000 תלמידים הלומדים בישיבות אלה בשנת תשע"ח, נותר ביקוש נומינלי נוסף של כ-3,000 תלמידים. בהנחה כי הביקוש הראלי הוא כשני שליש מהביקוש הנומינלי, הרי שמדובר בביקוש של כ-2,000 תלמידים נוספים בשנים הקרובות.

חרדים עשויים להצטרף בקרוב אל הלומדים בישיבות תיכוניות חרדיות הקיימות או אל אלו שיוקמו בהמשך.

עם זאת אין להתעלם מכך שמול 17 האחוזים אשר השיבו בחיוב לשאלה שהוצגה להם בסקר הסטטיסטי המדגמי בקשר למוכנותם לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית, עומדים 41 אחוזי מתנגדים אשר השיבו כי "בשום נסיבות שהן לא אשלח את בני לישיבה תיכונית חרדית". 41 אחוזים אלה מייצגים את הליבה החרדית המחויבת באופן מלא למסלול הלימודים הנורמטיבי וההגמוני של לימודי בנים חרדים בישיבה קטנה, בה לומדים רק לימודי-קודש. בדעתם של אלה לא עולה אפשרות כלשהי לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית.

בתווך, בין המוכנים לבין המתנגדים, נמצאים 42 אחוזים אשר לא הביעו דעה נחרצת בעד או נגד שליחת בן לישיבה

הנדלים בביקוש הפוטנציאלי בין הזרמים החרדיים

הוא 26 אחוזים. השיעור בקרב החסידים נמוך גם הוא במידה ניכרת מזה של המשיבים החרדים הספרדים, והוא עומד על 15 אחוזים. כלומר, המשיבים החרדים הספרדים מגלים נכונות רבה במידה ניכרת ממשיבי שני הזרמים החרדיים האחרים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית. ממצא זה של הסקר הסטטיסטי המדגמי חושף פלח שוק פוטנציאלי לישיבות

בסקר האינטרנט, שהיה פתוח לכל מי שבחר לענות על השאלון, היו רובם הגדול של המשיבים ליטאים. גם בישיבות התיכוניות החרדיות הוותיקות, ההרכב התרבותי דומה. אולם בסקר הסטטיסטי המדגמי מתגלה תמונה חדשה: בעוד שבקרב המשיבים הליטאים 13 אחוזים מוכנים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, הרי שבקרב החרדים הספרדים שיעור המוכנים לכך

19 אחוזים מן המשיבים, בעוד שבקרב החסידים הוא עומד על 49 אחוזים ובקרב הליטאים על 48 אחוזים.

התמונה העולה מממצאים אלה היא כי החרדים הספרדים פתוחים יותר ללימודים במסלול המשלב לימודי-קודש עם לימודים כלליים, מאשר הליטאים והחסידים.

התיכוניות החרדיות, דווקא בקרב הזרם החרדי הספרדי.

במקביל, שיעור החרדים הספרדים המתנגדים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית הוא נמוך במידה ניכרת משיעור המתנגדים בקרב החסידים והליטאים. שיעור זה של חרדים ספרדים עומד על

שתי גישות ללימודים בישיבה תיכונית חרדית: 'בדיעבד' ו'לכתחילה'

של בעלי-תשובה, כפי שתואר בפרסום הראשון בסדרת המחקרים על הישיבות התיכוניות החרדיות.

משנת 'לכתחילה': לעומתם ישנם משיבים בשני הסקרים, הרואים בישיבה התיכונית החרדית דפוס חינוך חרדי ראוי "לכתחילה", לצד הישיבה הקטנה, כספק של חינוך חרדי מורכב אך שלם. יש גם המקווים כי "ככל שייפתחו יותר ישיבות (תיכוניות חרדיות) כך יסתגלו לרעיון והוא יהפוך ממוקצה למצווה". אך כדי שהדבר יקרה, ראוי לדעתם שתיתנו לכך תמיכה של גדולי הדור ומוסדות אלה יזכו בגושפנקה או בלגיטימציה. יחד עם זאת, רבים מן המשיבים דורשים להבטיח שבמוסדות-חינוך אלה ישררו אורח-חיים חרדי ו"מצב רוחני" חרדי מובהק. ולא זו בלבד, יש הדורשים להבטיח בהם גם איכות גבוהה של לימודים ושל תלמידים.

מתוך ההערות וההצעות של ההורים המשיבים שענו לסקר האינטרנט כי הם מעוניינים שבניהם ילמדו בישיבה תיכונית חרדית, ומתוך הנימוקים בעד לימודים בישיבות אלו שצוינו על-ידי המשיבים בסקר הסטטיסטי המדגמי, ניתן ללמוד כי לרבים מהם יש שתי משנות סדורות לגבי לימודים בישיבה תיכונית חרדית: משנת 'בדיעבד' ומשנת 'לכתחילה'.

משנת 'בדיעבד': בשני הסקרים ישנם משיבים הרואים בישיבה התיכונית החרדית מענה לאי-ההתאמה של חלק מן התלמידים ללימודים בישיבה הקטנה. תפיסה זו משקפת את דעתו של חלק גדול מן הציבור החרדי בעת הזאת. גם הרבנים אינם מתנגדים לגישה זו ולישיבות תיכוניות חרדיות המכוונות בעיקר לחלקים מן האוכלוסייה החרדית שאינם בזרם המרכזי שלה, כגון נערים בתהליכי-נשירה ובנים

סוגיית שכר הלימוד

ש"ח שכר-לימוד לחודש כרף העליון שמקובל עליהם. סוגיית שיעור תשלומי ההורים, שהיא בעיקר סוגיה של מימון ציבורי, עומדת ביסוד אתגר הפיתוח של מוסדות החינוך לגיל התיכון כקרש-קפיצה חשוב בשדרוג האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה ובהשכלה הגבוהה בישראל.

בשני הסקרים ביקשו משיבים להדגיש כי המודל הישן של ישיבה תיכונית חרדית, בו שיעור תשלומי ההורים הוא גבוה, לא יצלח אם מבקשים להרחיב את מערך מוסדות החינוך החרדיים התיכוניים המשלבים לימודים כללים עם לימודי-קודש. רוב המשיבים ציינו את הסכום של 1,000

סיכום תובנות עיקריות

נתוני הסקרים מצביעים על כך שראוי כי הגופים הציבוריים העוסקים בחינוך חרדי ימשיכו להיערך ביתר-שאת לנוכח השינוי המסתמן בקשר לישיבות התיכוניות החרדיות. כמו כן, גופים פילנתרופיים המתעניינים בשנים האחרונות בסיוע לישיבות תיכוניות חרדיות, יכולים למצוא בסקרים אלה בסיס לסילוק החשש כאילו אין ביקוש לסוג זה של חינוך על-יסודי חרדי בשל הסתייגות נמרצת של רבנים ולחץ חברתי באוכלוסייה החרדית.

הנתונים מצביעים על כך כי למרות קשיים אלה ישנם הורים המעוניינים לשלוח את בניהם ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. הורים אלה מתחלקים בין אלה שרואים בישיבה התיכונית החרדית פתרון 'בדיעבד', מחמת קשיים של בניהם בישיבה הקטנה, לבין הורים הבוחרים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית מתוך בחירה-מראש כפתרון 'לכלתחילה'.

שני הסקרים, כל אחד בדרכו, יצרו בסיס נתונים המאפשר להסיק כי בקרב האוכלוסייה החרדית גדל והולך הביקוש ללימודים על פי המתכונת של הישיבה התיכונית החרדית, וזאת על מנת לאפשר לנוער חרדי להמשיך ולהתעמק בלימודי-קודש, שהם בבת-עינה של החברה החרדית, ולהוסיף להם לימודים כלליים המאפשרים גישה לבחינות הבגרות. שילוב זה נראה לחלק גדל והולך מן האוכלוסייה החרדית דרך נאותה להכין את הצעירים להשתלב בכלכלה, תוך שמירה על אורח-חיים אמוני-חרדי.

הנתונים מצביעים על ביקוש ראלי של לפחות כ-2,000 תלמידים בישיבות התיכוניות החרדיות, מעבר לכ-2,000 תלמידים הלומדים בישיבות כאלו בשנת תשע"ח. ביקוש בסדר-גודל זה מאפשר לחזק מוסדות קיימים ולהקים שניים עד חמישה מוסדות חדשים מסוג זה.

אלה וגם אלה מעניקים לישיבות התיכוניות
החרדיות בסיס ביקוש גדל והולך, אם כי
בממדים צנועים, המאפיינים תהליך של
שינוי חברתי בחברה שמרנית,

ג. **הלחץ החברתי המופעל על כל מי** שעשוי להתעניין בשליחת בנו לישיבה תיכונית חרדית או על מי שהעז לשלוח את בנו לישיבה כזו, עד כדי הפעלת סנקציות חברתיות על אחים ואחיות הנשארים במסגרת החינוך החרדי הנורמטיבי וגם בתחום השידוכים.

חרף כל הגורמים הלוחצים האלה גדל מספר הלומדים בישיבות תיכוניות חרדיות בשנים האחרונות והוקמו ישיבות חדשות כאלו בכמה יישובים בישראל, כפי שתואר בפירוט בפרסום הראשון, שעסק בתיאור הישיבות התיכוניות החרדיות ובניתוחן.

בשנים האחרונות חל גידול במספר הלומדים בישיבות תיכוניות חרדיות. בשנת תשס"ו (2004/2005) למדו בהן 562 תלמידים, ואילו בשנת תשע"ח (2017/18) הגיע מספר הלומדים בהן ל-1,972. עלייה זו שזורה בכמה תהליכים חברתיים-כלכליים שפקדו את האוכלוסייה החרדית בישראל בשנים אלו. שיעור המשתתפים בשוק התעסוקה מקרב האוכלוסייה החרדית עלה במידה ניכרת, וכן גם שיעור הלומדים במסגרות להשכלה גבוהה והכשרה מקצועית.

הן רבנים והן יזמים חרדים היו קשובים לתמורות החברתיות-כלכליות שהתרחשו בשנים האחרונות בקרב האוכלוסייה

פרסום זה הוא השני בסדרת פרסומי-מחקר היוצאת לאור במסגרת מכון ירושלים למחקרי מדיניות, ועניינה הישיבות התיכוניות החרדיות בישראל המשלבות לימודי-קודש עם לימודים כלליים לקראת בחינות הבגרות. ישיבות אלו הן חלופה צנועה למסלול ההגמוני והמקובל של "הישיבות הקטנות", בהן מתרכזים בלימודי-קודש בלבד. הפרסום הראשון בסדרה זו עוסק בתיאור ובניתוח הישיבות התיכוניות החרדיות מאז הוקמה הראשונה בהן בארץ בשנת 1938. התפתחותן של ישיבות אלו הייתה איטית למדי עד שנות ה-90 של המאה ה-20, ואז חלה התעוררות בהקמתן בערים אחדות בישראל, אף כי מספר הלומדים בהן היה עדיין מצומצם בהשוואה למספר הלומדים בישיבות הקטנות.

מספרם המצומצם של הלומדים בישיבות תיכוניות חרדיות קשור באופן הדוק לשלושה גורמים עיקריים:

א. **הנורמה הרווחת** בקרב רבים בציבור החרדי, ובעיקר אנשי "הזרם המרכזי", וכמובן אצל אנשי "הגרעין הקשה" שבתוכו, לפיה רק הישיבות הקטנות הן מסלול חינוכי ראוי עבור הנער החרדי;

ב. **הסתייגות של רבנים רבים** ממסלול הישיבות התיכוניות-חרדיות כפוגע בחינוכו של הנער החרדי;

החרדית ולביקוש הגובר ללימודים בישיבות המשלבות לימודי-קודש עם לימודים כלליים המכינים לבחינות הבגרות, והחלו ליצור היצע של ישיבות כאלו. הגברת ההיצע אפשרה לביקוש למוסדות-חינוך אלה להגיע לכלל מימוש.

לאור כל התמורות שחלו בתחום זה יש עניין לבחון את פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות, ובכך ליצור תשתית לתכנון ההיצע שלהן. לשם כך ערך מכון ירושלים למחקרי מדיניות שני סקרים:

1. **סקר אינטרנט** לאיתור ראשוני של פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות באמצעות שאלון שהוצב באינטרנט. סקר זה נערך באביב 2016 והיה בגדר 'סקירת-חוטם' צנועה. אין לראות בו סקר מייצג, אלא סקר מאתר בלבד, מאחר שסקר הנערך באינטרנט, שהשימוש בו נהוג בקרב חרדים הפתוחים לעולם הגדול על חידושיו הטכנולוגיים, פונה אל אותו חלק של האוכלוסייה החרדית אשר בו עשוי להיות ביקוש משמעותי לישיבות תיכוניות חרדיות. במשך עשרה ימים איתר הסקר כ-400 חרדים בעלי מוכנות או נטייה לשלוח את בניהם ללמוד בישיבה תיכונית חרדית. תוצאות הסקר מובאות בפרק הראשון של פרסום זה;

2. **סקר סטטיסטי מדגמי** שנעשה בקרב האוכלוסייה החרדית ונועד לאבחן מידות של נכונות ואי-נכונות לשלוח בן לישיבה תיכונית. הסקר בוצע באמצעות

התקשרות ישירה אל מדגם של נבדקים שהתבקשו לענות על שאלון מפורט למדי הדומה ברובו לשאלון האינטרנט. עבודת הסקר בוצעה על-ידי חברת 'אסקריא' שצברה ניסיון בסקרים בקרב האוכלוסייה החרדית. בסקר זה נמצא כי 17 אחוזים מן המשיבים על שאלה זו הביעו נכונות לשלוח את בנם לישיבה תיכונית חרדית. סקר מדגמי זה, כמו גם סקר האינטרנט, בדק שורה של נימוקים העומדים ביסודן של הנכונות או האי-נכונות לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. כמה מממצאי הסקר מוצגים בפרק השני של פרסום זה. ממצאים אחרים יוצגו בפרסום הבא שיצא בסדרת המחקרים על הישיבות התיכוניות החרדיות.

אחד הממצאים שעלו משני הסקרים הוא כי חלק מן המשיבים רואים בישיבות התיכוניות החרדיות מסלול "לכתחילה" שביסודו השקפה ברורה, ולא דווקא מסלול "בדיעבד" של מוסד לימודי על-יסודי חרדי לבנים שנועד למי שלא עמד בדרישות החמורות של לימודים בישיבה הקטנה. ממצא זה עשוי להעיד כי בקרב חלק מן האוכלוסייה החרדית מתגבש גרעין של משקי-בית הרואים בישיבות התיכוניות החרדיות מסלול חינוכי על-יסודי חרדי ראוי לבניהם, אשר תואם את השקפת-עולמם ואת דרך-חייהם החרדית. בממצא זה יש להצביע על קיומו של קהל-יעד המחויב השקפתית למסלול זה, ומהווה בסיס לפוטנציאל הביקוש לו.

פרק 1: סקר האינטרנט לאיתור פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות

רשימות-תפוצה בפייסבוק של מספר חרדים המקורבים לחוקרים. מובן מאליו שאין מדובר כלל וכלל במדגם מייצג. האנשים בחרו את עצמם כמשיבים והם שייכים לאותו קהל חרדי החשוף לאינטרנט, אשר רבים ממנו עשויים להיות נכונים להעניק לבניהם גם הזדמנות ללימודים כלליים. אך למרות היעדר יציגות סטטיסטית כלשהי של האוכלוסייה החרדית על כל גוניה, העניק סקר האינטרנט בשלב הראשון אפשרות לאתר מספר ניכר של חרדים מקרב המשתמשים באינטרנט, שמוכנים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית. באמצעות סקר אינטרנט זה, נאסף גם מידע על מאפייני המשיבים.

הפרסום הראשון בסדרת המחקרים על הישיבות התיכוניות החרדיות עסק בין השאר בגידול במספר המוסדות ובמספר התלמידים בעשור האחרון – גידול שמצביע על כך שבקרב האוכלוסייה החרדית מתפתח ביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות, כולל אלו המכוונות להשכלה גבוהה. הפרק הראשון של הפרסום השני, העוסק בבדיקת פוטנציאל הביקוש למוסדות אלה בשנים הבאות, נועד להציג את ממצאי סקר אינטרנט שנערך בנושא זה על-ידי חוקרי מכון ירושלים למחקרי מדיניות באביב 2016. הסקר נערך באמצעות שאלון דיגיטלי שהוכן במיוחד למחקר זה והוצב בעיקר באתר האינטרנט "בחדרי חרדים" ובכמה

השאלון וקבוצת המשיבים

המשפחה הרחבה, שכנים או חברים של הבן;

◀ שכר הלימוד המקסימלי שהוא בר-השגה עבורם.

השאלון המפורט מצורף כנספח א'.

השאלון בסקר האינטרנט כלל סדרה של שאלות בתחומים אחדים:

◀ מאפיינים דמוגרפיים, תעסוקתיים, תרבותיים, השכלתיים וגאוגרפיים;

◀ נימוקים העומדים ביסוד הנכונות לשלוח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית;

◀ מידת חשיפתם לתופעת הלימודים בישיבה תיכונית חרדית באמצעות בני

שיעור הנכונות לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית

וזאת מפאת אופיו הלא-מדגמי של הסקר, אשר משך אליו בעיקר את המעוניינים. אלה מצטרפים 44 משיבים שהשיבו "אולי", ומהווים 10 אחוזים מסה"כ המשיבים. רק 6 אחוזים מן המשיבים השיבו בשלילה והצביעו בכך על המשך מחויבותם למסלול הנורמטיבי של הישיבות הקטנות, המקובל בקרב האוכלוסייה החרדית (לוח 1.1).

הנחת העבודה הייתה כי התשובה "אולי" מבטאת מרכיב של נכונות, ואינה מבטאת שלילה בדומה לתשובה "לא". לכן החליטו החוקרים לכלול את המשיבים "אולי" ביחד עם המשיבים בחיוב במסגרת אחת של משיבים שהביעו נכונות כלשהי לשלוח את בניהם ללמודים בישיבה תיכונית חרדית. 394 המשיבים "כן" או "אולי" על שאלת הנכונות לשלוח את הבן לישיבה תיכונית הוגדרו על-ידי החוקרים כקבוצה לניתוח מפורט של תשובותיהם בכל הקשור לתכונותיהם ונימוקיהם. חרף מספרם הצנוע והלא-ייצוגי מבחינה סטטיסטית, 394 משיבים מצביעים על כך שחינוך לבנים במוסד-חינוך על-יסודי חרדי לבנים, בו קיימים לימודים כלליים לצד לימודי-קודש, הוא מסלול אפשרי למספר לא-מבוטל מקרב החרדים החיים בישראל ומשתמשים באינטרנט, ובמיוחד בקרב המבקרים באתר "בחדרי חרדים".

ראוי לציין כי מבין המוכנים או הנוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית, יש ל-69% בן מתחת לגיל 12 ששאלת מקום-לימודיו היא מעשית עבורם. לעומת

433 אנשים התייחסו לשאלון במהלך עשרה ימים בהם הוצב באתר האינטרנט וענו על רובן המכריע של השאלות. שאלת המפתח הייתה: "בבוא העת, האם תהיו מוכנים לשלוח ללמוד בישיבה תיכונית חרדית את כל הבנים שלכם?". בפני המשיבים על שאלה זו עמדו שלוש אפשרויות סגורות מראש: 'כן', 'אולי' ו'לא'. מתוכם השיבו 421 נשאלים על שאלה זו, לעומת 12 שלא השיבו. 421 המשיבים לעיל התחלקו בין רוב מכריע של 350 משיבים (83%) שהשיבו בחיוב, 44 (10%) שהשיבו 'אולי', ו-27 (6%) שהשיבו בשלילה (לוח 1.1).

לוח 1.1: המוכנות לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית

תשובה	מספר	אחוז
"כן"	350	83.1
"אולי"	44	10.5
סיכום-ביניים: "כן" + "אולי"	394	93.6
"לא"	27	6.4
סה"כ משיבים	421	100.0
לא השיבו	12	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

לא הייתה הפתעה בכך ש-350 (83%) (לוח 1.1) השיבו בחיוב לשאלה "האם הנך מוכן לשלוח את הבן לישיבה תיכונית חרדית?",

המשתמשים הפוטנציאליים של ישיבות אלו בעתיד.

אלה ל-31% מן המוכנים או הנוטים לשלוח את ילדיהם לישיבות תיכוניות אין עדיין בנים עד גיל 12, וחלקם צפויים להיות בין

המוטיבציה של הביקוש – הנימוקים לשליחת הבן ללימודים בישיבה תיכונית

הנימוק "פרנסה" הוא מונח שגור בחברה החרדית והוא צוין על-ידי 72.3 אחוזים מן המשיבים המוכנים והנוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית שענו על שאלה זו. נימוק כלכלי זה הוא המכריע, וישמחו על כך קובעי המדיניות בממשלה ובכנסת המבקשים להרחיב את השתתפות החרדים בתעסוקה עם הכנסה. לעומת זאת, נמוך ביותר הוא שיעור המשיבים שענו כי הנימוק הוא היעדרותם לרצון הבן (5.5%) והוא משקף תמונה לפיה המוטיבציה ללימודים בשיבות התיכוניות באה בעיקר מן ההורים הרואים בה אפשרות טובה יותר לעתידו של בנם. כמו כן, אחוז זה משקף את גילו הצעיר של הבן בכניסתו לחינוך על-יסודי חרדי.

הנימוקים האחרים שהועלו על-ידי 85 (22.2%) מן המשיבים על שאלה זו, פותחים צוהר למעטפת ההשקפתית המלווה את הנכונות לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. לא רק ההכשרה לפרנסה ורצון הבן – תשובות שהוצעו מראש בשאלון – אלא גם נימוקים אידאולוגיים וחינוכיים צוינו על-ידי המשיבים בתשובה לכך. נימוקים אלה קובצו בלוח 1.3 לפי נושאים ראשיים: הישענות על השקפה,

החוקרים ביקשו למפות את הנימוקים שמדריכים את אלה המוכנים או הנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית. בשאלון שהוצב באינטרנט נכללה שאלה המבקשת לדעת מהם נימוקים אלה. הוצעו מראש שתי תשובות: האחת – "פרנסה", והשנייה – "רצון הבן". כמו כן הוצעה אפשרות של "נימוק אחר" שאותו יכלו המשיבים לפרט. התפלגות התשובות מוצגת בלוח 1.2.

לוח 1.2: משיבים המוכנים או נוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי הנימוק למוכנות או הנטייה

נימוק	מספרים	אחוזים
פרנסה	277	72.3
רצון הבן	21	5.5
נימוקים אחרים	85	22.2
סה"כ העונים על שאלה זו	383	100.0
לא ענו על לשאלה זו	11	
סה"כ המשיבים 'כן' או 'אולי'	394	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

המבטאת כנראה את המצב מולו ניצבים הורים חרדים לא מעטים:

"ישיבה חרדית עיונית [ישיבה קטנה] שלומדים בה יום שלם רק גמרא ומוסר, לא מתאימה לבן שלי מבחינה שכלית. הוא חייב אתגרים נוספים שימריצו אותו ללמוד. בנוסף, השיקול שלי הוא כמובן הרחבת אופקים והשרשת האקדמיה ויכולת לפרנסה מגיל קטן".

לוח 1.3 מפרט אחד לאחד כמה מן הנימוקים האחרים שהעלו חלק מן המשיבים.

הענקת חינוך שלם על כל מרכיביו, הענקת אפשרות-בחירה לבן, התאמת החינוך לדרכו ופיתוח יכולותיו. אמנם מדובר רק במעט מעל לחמישית מן המשיבים שענו על שאלה זו, אולם גם שיעור זה יש בו אינדיקציה ראשונית לכך שביסוד נכונות זו עומדת לא רק גישה חומרית גרידא, המבקשת להבטיח פרנסה, אלא גם ניצנים של השקפה הרואה בעין יפה את מסלול הישיבה התיכונית החרדית, המשלב לימודי-קודש עם לימודים כלליים. אשר לנושא ההתאמה לדרכו של הבן ופיתוח יכולותיו, ראוי להביא את דבריה של אחת המשיבות,

לוח 1.3: נימוקים אחרים העומדים ביסוד הנכונות לשלוח בנים לישיבה תיכונית חרדית כפי שהעלו משיבים

הענקת אפשרות בחירה לבן	הישענות על השקפה
<ul style="list-style-type: none"> ◀ "לתת לו אפשרות בהמשך החיים לאן הוא רוצה להמשיך"; ◀ "ההבנה שבחיים נותנים אופציה של בחירה, וכשעושים משהו זה בגלל רצון ואז כל החיים נראים אחרת ולא המצפון או הכפייה מניעים את הילד לרצות משהו שהוא לא". 	<ul style="list-style-type: none"> ◀ "שיטת הרמב"ם הרואה במדעים יסוד לתורה"; ◀ "מעשה בראשית הם גם חלק מחכמת התורה"; ◀ "יפה תלמוד תורה עם דרך-ארץ"; ◀ "מאמין בשילוב תורה עם דרך-ארץ"; ◀ "השקפה, דרך חיים"; ◀ "מעברלפרנסה, עניין של השקפה ודרך חיים"; ◀ "לאלפו בינה".
התאמה לדרכו של הבן	הענקת חינוך שלם על כל מרכיביו לבן
<ul style="list-style-type: none"> ◀ "חנוך לנער על פי דרכו"; ◀ "לאפשר לו את המקום המתאים ביותר"; ◀ "צורך אינדיווידואלי של הילד"; ◀ "הרחבת אופקים, מודעות עצמית, מימוש עצמי". 	<ul style="list-style-type: none"> ◀ "גם להכין הבן לקראת פרנסה אבל גם, ואולי חשוב יותר, שיהיה לו חינוך יותר כללי וידע יותר מורחב ויעבוד את הקב"ה בצורה יותר שלמה"; ◀ "לצייד את הבן במערכת כלים מורחבת לקראת העתיד"; ◀ "הרחבת אופקים בתורה ויתר תחומי הדעת"; ◀ "שיהיה משכיל מעבר לתורה"; ◀ "אני בעד שילוב תורה עם עבודה ועם לימודי השכלה כללית"; ◀ "יכולת להבין את העולם וגם לימוד תורה באיכות גבוהה".
פיתוח היכולות של הבן	
<ul style="list-style-type: none"> ◀ "להוציא את כוחותיו אל הפועל"; ◀ "לפתח בו כישורים, יכולות ועצמאות"; ◀ "פתיחות מחשבתי, וכלים לחיים"; ◀ "פיתוח כישרונות ופתיחת אופקים"; ◀ "מסגרת לימודים רצינית מפתחת ומעשירה". 	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

נימוקי העונים בשלילה

"הסיבה שאני נרתעת היא שהילד יכול ללכת לישיבה מסוג זה "רק כדי שיהיה בגרות" ובסופו של דבר לא יהיה מעוניין להמשיך לישיבה גדולה קדושה אלא לצבא או לשירות [אזרחי-לאומי]".

משיב אחר שותף לחשש זה:

"[ההמשך הוא בשירות] אזרחי + תואר, מה שבעצם יגרום לו שלא להיות חרדי אמיתי. במידה וירצה לעשות תואר לאחר נישואיו, יוכל להשלים".

שלושה משיבים אלה מבטאים את החשש שהבחירה בלימודים בישיבה תיכונית חרדית תוביל ליציאה מן החברה החרדית ולשינוי אורח החיים.

שני משיבים נוספים התייחסו לתדמית המאפיינת לדעתם את קהל היעד של הישיבות התיכוניות החרדיות:

"הסיכוי היחיד להצליח זה אצל אמריקאים מבולבלים, פליטי ישיבות מודרניים וכדו".

"אם תנסו לגשת למיינסטרים יגרשו אתכם מכל המדרגות. ..המוצר מתאים לאוכלוסייה אירופאית שיש בה בעל-בתים. לומדים שם משפחות עשירות או... [נערי שוליים] וחבל. אצל בני תורה בארץ זה לא עובד".

נראה כי שני משיבים אלה משקפים את הדימוי שדבק בישיבות התיכוניות החרדיות

כאמור לעיל, רק 27 (6.4%) מן המשיבים לסקר האינטרנט ציינו כי אינם מוכנים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית. אין במספר זה כדי להעיד כלל וכלל על האוכלוסייה החרדית בכללותה, שהרי הסקר אינו מדגמי, הוא נערך באמצעות האינטרנט במשך זמן קצר, והוא נועד מלכתחילה לאתר ולאפיין חרדים המעוניינים שבניהם יתחנכו במסלול של ישיבה תיכונית חרדית. יש להניח כי בתנאים של סקר מדגמי של כל האוכלוסייה החרדית, ולא רק סקר המבוסס על משתמשי האינטרנט, היה שיעור אומרי הלאו גבוה יותר, כפי שאכן נמצא בסקר הסטטיסטי המדגמי המוצג בפרק השני של פרסום זה. ואף על פי כן ראוי להתבונן בטיעוניהם של המתנגדים אשר משתמשים באינטרנט. שישה מהם ציינו את הסיבה לאי-מוכנותם לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית. אחד הציג את ההשקפה ההגמונית של לימוד תורה בדרך חיים:

"כדי שיהיה המשכיות לדרך התורה אי אפשר לשלוח ללמוד בישיבה תיכונית בדרך. בתור אדם שהתורה היא דרך חייו, אני חושב שצריך לשאוף להצלחה מירבית בלימוד התורה לפחות כמו שאדם שלומד לימודי חול שואף להישגיות".

משיבה אחרת חוששת מהשפעת הישיבה התיכונית החרדית על עתידו של הבן בחברה החרדית:

וחלק גדל והולך של הזרם המרכזי מתחיל לפנות גם הוא לעבר השיבות התיכוניות החרדיות שלא כברירת-מחדל ("בדיעבד"), אלא בבחירה מראש ("לכתחילה").

הוותיקות, כדוגמת ישיבת 'מערבא', או המוסדות המכוונים אל קבוצות השוליים של האוכלוסייה החרדית. אך נראה כי בשנים האחרונות מתרחשת תחילתה של תמורה,

מאפייני המשיבים המוכנים או נוטים לשלוח בנים לישיבה תיכונית חרדית

השיוך העדתי של המשיבים

השאלה בדבר השיוך העדתי הייתה פתוחה, והתשובות משקפות את ההגדרה העצמית של המשיבים. הרוב הגדול (74.5%) הגדירו עצמם אשכנזים כך או אחרת (לוח 1.5). ביניהם ראוי לציון השיעור הגבוה (44.2%) של אלה שציינו כי הם "אשכנזים ללא ציון נוסף", וזאת בהשוואה ל-22.3 אחוזים שהודיעו על שיוך ליטאי ו-8.0 אחוזים על שיוך חסידי.

אשר למשיבים האשכנזים שלא רשמו כל ציון של זרם חרדי אשכנזי, ייתכן מחד גיסא כי אין כל משמעות לדבר, אך מאידך גיסא ישנה אפשרות כי בקרב אותם חרדים אשכנזים המשתמשים באינטרנט ונמצאים בחזית התמורה החברתית בקרב הציבור החרדי, נעשה השיוך לזרם חרדי זה או אחר חסר משמעות לרבים מהם.

סעיף זה מביא סדרה של נתונים על מאפייני המשיבים לסקר האינטרנט שציינו כי הם מוכנים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, או אולי מוכנים לעשות זאת. המאפיינים הבולטים הם: גיל צעיר יחסית של ההורים; חלק גדול של בוגרי ישיבות ליטאיות, שהם ברובם המכריע אשכנזים-ליטאים, אך יש בהם גם חרדים ספרדים שלמדו בישיבות ליטאיות; רובם המכריע עובדים לפרנסתם ("בעלי-בתים" בלשון החרדים).

גילאי המשיבים

רוב (66.5%) המשיבים שציינו כי הם מוכנים או נוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית הם צעירים מתחת לגיל 35 (לוח 1.4). בין אלה יש ייצוג של 11.5 אחוזים לקבוצת הגיל 18-24 וייצוג של 55.0 אחוזים לגילאי 25-34. מדובר אפוא בתופעה הרווחת בעיקר בקרב צעירים השייכים לאותו ציבור חרדי המשתמש באינטרנט.

ל-44.2 האחוזים של האשכנזים שלא ציינו אם הם חסידים או ליטאים, ניתן להוסיף גם שתי קבוצות אחרות של משיבים שציינו שיוך עדתי מעורב (4.3%) או לא מוגדר (4.3%). כולם ביחד מהווים למעלה ממחצית המשיבים. יש בכך להעיד כי למרות המסורת שמחשיבה את השיוך לזרם חרדי זה או אחר בקרב הציבור החרדי, משהו קורה למחויבות האישית לשיוך זה ברמת הפרט.

כמו כן ראוי לציין כי 11.4 אחוזים מכל המוכנים והנוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית העדיפו שלא לענות על שיוכם העדתי (לוח 1.5). כל אלה מסמנים אולי כי בקרב הציבור החרדי המשתמש באינטרנט, נושא השיוך העדתי מתחיל לאבד ממשמעותו ההיסטורית או שישנם מי שדעתם אינה נוחה מעיסוק בנושא זה.

עדות המזרח מיוצגות על-ידי 16.9 אחוזים מקרב המשיבים שגילו נכונות כזו או אחרת לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית. ייצוג זה אינו מייצג ככלל את ההרכב העדתי או את ההרכב לפי זרמים באוכלוסייה החרדית כולה, אך מתאים יותר להרכב העדתי או להרכב הזרמים החרדיים של התלמידים בישיבות התיכוניות החרדיות, בהן היה חלקם של הליטאים רב עד לשנים האחרונות.

אין ספק כי חלקם הרב של הזרמים החרדים האשכנזים אינו משקף את חלקם בציבור החרדי, אלא בקרב המשתמשים באינטרנט, כפי שאכן עולה מן הסקר הסטטיסטי המדגמי שממצאיו מתוארים בפרק השני של פרסום זה.

לוח 1.4: המשיבים המוכנים והנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי קבוצת-גיל באחוזים

קבוצת-גיל	מספר	אחוז
24-18	45	11.5
34-25	215	55.0
+35	131	35.0
סה"כ המשיבים לשאלה זו	391	100.0
לא השיבו לשאלה זו	3	
סה"כ שאלונים	394	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

לוח 1.5: משיבים המוכנים והנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי הגדרה עצמית של שיוך עדתי

הגדרה עצמית של שיוך עדתי	מספר	אחוז
אשכנזי ללא ציון נוסף	154	44.2
ליטאי	77	22.3
חסיד	28	8.0
עדות המזרח	59	16.9
מעורב	15	4.3
לא מוגדר	15	4.3
סה"כ משיבים לשאלה זו	348	100.0
לא השיבו על שאלה זו	46	
סה"כ המשיבים המוכנים והנוטים	394	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

תחומי העיסוק של המשיבים

רוב מכריע (85.6 אחוזים) של המשיבים המוכנים והנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית עובדים לפרנסתם באופן מלא (לוח 1.6). אליהם מצטרפים 8.0 אחוזים של מי שעובדים חצי יום ולומדים תורה חצי יום – תופעה ייחודית ומעניינת בקרב הציבור החרדי, בה גברים מבקשים לשלב בין שתי דרכי-חיים אלו, הנחשבות בדרך-כלל אלטרנטיביות זו לזו. בציבור החרדי עצמו תופעה זו רווחת כנראה בשיעור גבוה יותר.

לוח 1.6: שיעור המשיבים שמוכנים או נוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי עיסוק האב

עיסוק האב	מספר	אחוז
עובד	319	85.6
עובד חצי יום ולומד ב'כול' חצי יום	30	8.0
אברך 'כול' יום שלם	24	6.4
סה"כ המשיבים לשאלה זו	373	100.0
לא השיבו על שאלה זו	21	
סה"כ המשיבים המוכנים והנוטים	394	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

היה צפוי שהביקוש לישיבות תיכוניות חרדיות יבוא מקרב החרדים העובדים, אשר בקרבם טמון פוטנציאל הביקוש למוסדות כאלה. אולם מעניין במיוחד הוא שיעור האברכים (6.4%) המוכנים או

נוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית. השיעור הוא אמנם נמוך למדי, אך הוא מעיד בכל זאת כי גם כאשר האב אינו עובד לפרנסתו וכשהוא מקיים אורה-חיים של "תורתו-אומנותו", הוא עשוי להעלות בדעתו כי ראוי לבנו ללמוד בישיבה תיכונית חרדית המשלבת לימודי-קודש עם לימודים כלליים ומכינה את תלמידיה לבחינות-בגרות ולחיי-פרנסה.

המצב המשפחתי של המשיבים

רוב מכריע (89%) של אלה שהשיבו כי הם מוכנים או נוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית הם נשואים או היו נשואים (גרופים ואלמנים). אולם היו גם רווקים (11%) שהביעו נכונות לשלוח את בנם לישיבה כזו. הרווקים שהביעו נכונות לכך הם חלק מן המשיבים שאין להם ילדים עד גיל 12 (31%) המוכנים או נוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית ומהווים גרעין לביקוש עתידי. 74% מהם גברים, ורק 26% מהם נשים.

סוג הישיבה הגבוהה בה למד הגבר המשיב

72.0 אחוזים מן המשיבים ציינו כי למדו בישיבה גבוהה ליטאית (לוח 1.7). ממצא זה מצביע על כך שמקרב המשתמשים החרדים באינטרנט, בוגרי הישיבות הגבוהות הליטאיות הם השכבה העיקרית שמוכנה או נוטה לשלוח את בניה לישיבה תיכונית חרדית. שיעור גבוה זה כולל במידה רבה של ודאות חרדים מזרחים שלמדו בישיבות ליטאיות. בשל חלקם הנמוך-יחסית של

הלימודים הכלליים, וצעירים חרדים מחליטים לשלב לימודי-קודש בלימודים אלה במסגרת של חינוך על-יסודי חרדי. מסורת זו הונחלה בעשרות השנים האחרונות גם לחלק מיוצאי עדות המזרח שלמדו בישיבה גבוהה ליטאית. אם רבים מן הזרם הליטאי ותת הזרם הספרדי-ליטאי יאמצו במידה גדלה והולכת את מסלול הישיבה התיכונית החרדית, הם ישמשו חלוצים העוברים לפני המחנה ויסייעו להעניק למסלול זה מעמד נורמטיבי גובר והולך גם בקרב חלקים מן "הזרם המרכזי" של הציבור החרדי.

מקום המגורים של המשיבים

בלוח 1.8 מוצגת התפרוסת הגאוגרפית של המוכנים או הנוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית. תפרוסת זו תואמת באופן כללי את תפרוסת האוכלוסייה החרדית בישראל. למעלה ממחצית המשיבים גרים בשני הריכוזים החרדיים הבולטים – ירושלים (35.5%) ובני-ברק (17.6%), אך חלקה הגדול של ירושלים בולט בהשוואה לבני-ברק. הריכוזים החרדיים האחרים במרכז הארץ – פתח-תקווה (9.9%), בית-שמש (8%), אלעד (6.6%) ומודיעין-עילית (5%) – תורמים אף הם את חלקם. מכל אלה רק בירושלים ובבית-שמש קיימות כבר ישיבות תיכוניות חרדיות.

מבין הערים שמחוץ לריכוזים הגדולים, בולטת פתח-תקווה. יש עדויות לכך שבעיר זו מתפתח ריכוז של חרדים "מודרנים" העוזבים את בני-ברק ומשתקעים בה.

בני עדות המזרח בקרב המשיבים לסקר האינטרנטי הזה, קטן גם חלקם של מי שלמדו בישיבות ספרדיות.

לוח 1.7: משיבים המוכנים והנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי זרם הישיבה הגבוהה בו למדו

הישיבה הגבוהה	מספר	אחוז
ישיבה ליטאית	277	72.0
ישיבה חסידית	55	14.3
ישיבה ספרדית	17	4.4
ישיבה אחרת	15	3.9
ישיבה לבעלי-תשובה	3	0.8
ישיבה גבוהה - סיכום-ביניים	367	95.4
בי"ס תיכון	9	2.3
לא למד	9	2.3
סה"כ המשיבים על שאלה זו	385	100.0
לא השיבו על שאלה זו	9	
סה"כ משיבים	394	

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

התמונה הכללית המתקבלת מתוצאות סקר האינטרנט היא כי הביקוש העיקרי ללימודים בישיבה תיכונית חרדית מתרכז אצל החרדים הליטאים. כך אנו מתרשמים גם מהרכב התלמידים בישיבות התיכוניות הגבוהות לפי זרמים חרדיים. נראה כי המסורת הלמדנית הליטאית בתחום לימודי הקודש, מוצאת לה ביטוי גם בתחום

לישיבה תיכונית חרדית גרים במודיעין-עילית – עיר שהוקמה עבור אוכלוסייה חרדית, רובה ליטאית, בה התרכזו מספר ישיבות גבוהות וכוללי-אברכים, ובכל זאת יש בה כמה משקי-בית חרדיים המוכנים לשלוח את בניהם לישיבה חרדית תיכונית.

סביבה של בנים הלומדים בישיבה תיכונית חרדית

בסקר האינטרנט הוצבו שלוש שאלות אודות נוכחות נערים הלומדים בישיבה תיכונית חרדית בסביבת המשיבים. המשיבים נשאלו אם יש מישהו במשפחתם הרחבה, בקרב שכניהם או החברים של בניהם אשר שלח או שולח בן לישיבה תיכונית חרדית. התפלגות המשיבים בתשובותיהם לשלוש שאלות אלו מוצגת בלוח 1.9. קצת פחות ממחצית המשיבים ענו כי מישהו במשפחה הרחבה (45.9%) או בקרב השכנים (46.5%) שלח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית. למעלה ממחצית (59.5%) השיבו כי חבר של הבן נשלח ללמוד בישיבה תיכונית. בסך הכול ובהכללה ניתן לקבוע כי כמחצית מן המשיבים על שאלות אלו חיים בסביבה של אנשים השולחים את בניהם לישיבה תיכונית חרדית והתופעה מוכרת להם. כלומר, קיומה של התופעה בסביבה הקרובה קשורה באופן זה או אחר במוכנות או בנטייה לשלוח בן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית.

הממצא המאתגר ביותר נוגע דווקא למחצית המשיבים שבסביבתם אין מי ששלח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית, ואף על

פתח-תקווה מסתמנת כמקום אפשרי להקמת ישיבה חרדית חדשה בזכות פוטנציאל הביקוש הקיים בה ובבני-ברק הסמוכה לה. היות שבבני-ברק עצמה צפויה לקום התנגדות עזה להקמת ישיבה תיכונית חרדית בתוכה, ישיבה שתקום בפתח-תקווה עשויה לשמש חרדים מבני-ברק המוכנים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית.

לוח 1.8: משיבים המוכנים והנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי יישוב המגורים באחוזים

אחוז	מספר	יישוב המגורים
35.5	129	ירושלים
17.6	64	בני-ברק
9.9	36	פתח-תקווה
8.0	29	בית-שמש
6.6	24	אלעד
5.0	18	מודיעין-עילית
1.9	7	ביתר-עילית
15.5	56	יישובים אחרים
100.0	363	סה"כ משיבים לשאלה זו
	31	לא השיבו על שאלה זו
	394	סה"כ המוכנים והנוטים

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

ראויה לציון העובדה כי 5% מן המשיבים המוכנים או הנוטים לשלוח את בניהם

נוכחת התופעה של שליחת בן לישיבה תיכונית. כלומר: לרעיון של שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית עשויה להיות נוכחות נרחבת למדי במרחב המגורים של האוכלוסייה החרדית, ויש בכך כדי להצביע על פוטנציאל-ביקוש לא מבוטל, מעבר למספרי התלמידים הלומדים כיום בישיבות הקיימות, אם יוסרו או יונמכו החסמים המונעים כיום את מימוש הביקוש הזה.

פי כן הביעו נכונות או נטייה לשלוח בן לישיבה כזו. כלומר, נראה כי אצל משיבים אלה, במקום הנוכחות הסביבתית המידית של תופעת הלימודים בישיבה תיכונית חרדית, קיימת נוכחות **רעיונית** של תופעה זו מעל ומעבר למרחב החברתי-משפחתי. ניתן לשער על כן, כי המוכנות או הנטייה לשלוח בן לישיבה תיכונית עוברת תהליך של התפשטות (דיפוזיה) נרחבת אל מחוץ למקבצים של אלה אשר בסביבתם המידית

לוח 9.1: המשיבים לשאלה על נוכחות של תלמיד ישיבה תיכונית חרדית בסביבתם, לפי סוג התשובה וסוג הסביבה

סוג הסביבה						סוג התשובה
אחזים			מספרים			
חבר של הבן	בן של שכן	קרוב משפחה	חבר של הבן	בן של שכן	במשפחה הרחבה	
59.5	46.5	45.9	226	181	179	כן
50.5	53.5	54.1	154	208	211	לא
100.0	100.0	100.0	380	389	390	סה"כ משיבים לשאלה זו
			14	5	4	לא השיבו לשאלה זו
			394	394	394	סה"כ שאלונים

מקור: סקר באינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

שכר הלימוד המקסימלי על פי המשיבים

את בניהם אך לא יכלו לעמוד בו. המוסדות שקמו לאחרונה הורידו במידה ניכרת את שכר-הלימוד והוא עומד במוצע על כ-1,000 ש"ח לחודש. תוצאות הסקר

בסעיף החסמים הניצבים בדרכן של הישיבות התיכוניות החרדיות, צוין שכר הלימוד הגבוה הנדרש במוסדות הוותיקים, כחסם בפני רבים שביקשו לשלוח אליהם

סימנו את הסכום 1,000 ש"ח כשכר הלימוד המקסימלי שביכולתם לשלם – סכום זה או דומה לשכר הלימוד הרווח בשיבות התיכוניות החרדיות החדשות. 15.1% מן המשיבים סימנו את הסכום של 1,500 ש"ח, ורק מעטים (8.0%) סימנו 2,000 ש"ח כשכר הלימוד המקסימלי שיוכלו לשלם, וזאת לעומת כרבע מן המשיבים שסימנו כי הסכום המקסימלי עבורם הוא 500 ש"ח בלבד. 86.9 אחוזים מן המשיבים ציינו את אחת משתי הרמות הנמוכות של שכר-הלימוד (500 ש"ח ו-1,000 ש"ח) כאפשרית עבורם.

בחינת הקשר בין הגיל לבין שכר הלימוד המקסימלי שההורה יוכל לשלם לדבריו, הראתה כי כל קבוצות הגיל רגישות לגובה שכר הלימוד שיוכלו לשלם, אך קבוצת הגיל 25-34 היא הרגישה ביותר בתחום זה.

מתוך תשובות אלו ניתן לקבוע כי המשיבים שייכים למעמד הביניים הנמוך. נראה כי יש בזאת אינדיקציה לכך שהשאיפה לשלוח את הבנים לישיבה תיכונית חרדית מתרחבת והולכת ממעמד-הביניים הגבוה, אשר נהג לחבוש עד כה את ספסלי הישיבות התיכוניות החרדיות הוותיקות. מעמד הביניים הנמוך מאפיין כיום חלק גדל והולך של האוכלוסייה החרדית המשתתפת בשוק העבודה, ויש בכך כדי להצביע על פוטנציאל ביקוש שיתרחב וילך בשנים הבאות, עם כניסת חרדים רבים יותר לשוק העבודה. אלא שיש להבטיח כי שכר הלימוד שיידרש ממעמד מתרחב זה יתאים ליכולתו.

המוצגות בלוח 1.10, מצביעות על כך שרמה זו של שכר-לימוד מקובלת על רבים מן המשיבים המוכנים או נוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית. השאלה שנשאלה הייתה: "מה גובה שכר-הלימוד המקסימלי החודשי שיאפשר לכם לשלוח את הבנים שלכם ללימוד בישיבה תיכונית חרדית ואשר מעבר לו הדבר לא יהיה בר-השגה עבורכם?". בפני המשיבים הוצבו ארבע אפשרויות: 500 ש"ח, 1,000 ש"ח, 1,500 ש"ח, 2,000 ש"ח. לוח 1.10 מציג את התפלגות התשובות.

לוח 1.10: משיבים המוכנים או נוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי שכר הלימוד החודשי המקסימלי שיוכלו לשלם לדבריהם

שכר-הלימוד החודשי המקסימלי	מספר	אחוז
500 ש"ח	97	25.2
1,000 ש"ח	199	51.7
1,500 ש"ח	58	15.1
2,000 ש"ח	31	8.0
סה"כ המשיבים לשאלה זו	385	100.0
לא השיבו על שאלה זו	9	
סה"כ המשיבים המוכנים והנוטים	394	

מקור: סקר אינטרנט של מכון ירושלים למחקרי מדיניות, אביב 2016

למעלה ממחצית (51.7%) המשיבים המוכנים או הנוטים לשלוח בן לישיבה תיכונית

דימוי הישיבות התיכוניות החרדיות בעיני המשיבים

למסלול של ישיבות קטנות. ישנם משיבים הרואים בישיבה התיכונית החרדית פתרון של "בדיעבד", הבא לענות על קשיים שנערים חרדים חווים בלימודים בישיבה הקטנה, המבוססת על יום מלא בלימודי-קודש. ישנם משיבים המבקשים להגדיר מראש את הישיבה התיכונית החרדית כפתרון של "לכתחילה" ולאווך של "בדיעבד"; דהיינו, לא כאילוץ אלא כבחירה מראש. להלן הערות המשיבים על הישיבות התיכוניות החרדיות כמסלול של "בדיעבד", כלשונן:

◀ "בחור שהוא לא מסתדר במסגרת הרגילה והמקום לא עושה לו טוב והצוות לא יודע להתמודד ולעזור והוא יכול להגיע לתסכול ושיגעון שהוא לא מסתדר בגלל שהוא מוכשר, שילמד בישיבה תיכונית שתעזור ותקדם אותו";

◀ "חונך לנער על פי דרכו";

◀ "לאפשר לו את המקום המתאים ביותר";

◀ "צורך אינדיווידואלי של הילד";

◀ "במסגרת עבודתי בתחום החינוך אני נתקל רבות בבחורים טובים ומוכשרים ויראי שמים שלא מתאימים למסגרת ישיבתית רגילה. ישנם אף בחורים שמחוסר התאמה לא מוצאים מסגרת ומדרדרים לרחוב. ישיבות תיכוניות בהחלט יכולות לתת מענה לאותם בחורים";

◀ "אם יצליחו להציף את הנושא של נוער שלא מוצא את עצמו בתוך הישיבה ולבוא

רבים מן המשיבים לסקר האינטרנט הוסיפו הערות והצעות בקשר לאופיין הרצוי של הישיבות התיכוניות החרדיות – דבר המעיד על מעורבות עמוקה ועיסוק נרחב בסוגיה זו. על פי תוכן ההערות וההצעות נראה כי סוגיה זו מעסיקה משפחות חרדיות רבות המגלות פתיחות גוברת והולכת לחינוך בניהן תוך שילוב בין לימודי-קודש ללימודים כלליים. ההערות וההצעות קובצו להלן לפי נושאים.

התייחסות השקפתית לבחירה בישיבות תיכוניות חרדיות

מעטים מן המשיבים ראו בהקמת מסלול מקביל לישיבות הקטנות מענה (של "בדיעבד") לבעיה של חוסר התאמת המסגרת של 'ישיבה קטנה' לכלל הילדים. מן העבר השני הדגישו חלק קטן מן המשיבים כי הפנייה לישיבה תיכונית חרדית נעשית בכוונה ראשונית ("לכתחילה") ומתוך בחירה. תשובות אלו עולות בקנה אחד עם הממצא כי המניע העיקרי ללימודים בישיבה תיכונית חרדית הוא רצון ההורים להבטיח פרנסה מכובדת לבניהם. להלן הערות המשיבים בקשר לבחירה בישיבות התיכוניות החרדיות, כלשונן:

א. מענה של "בדיעבד" לבעיית חוסר התאמת הבן לישיבה קטנה

סוגיה זו עומדת ביסוד ההגדרה של מסלול הישיבות התיכוניות החרדיות בהשוואה

בעצם מתוך גישה שאנו באים לעזור לאותם בחורים – המצב ישתנה”;

◀ “ישיבות תיכוניות חרדיות זו התשובה הטובה ביותר למשפחה חרדית שחרדה לגורל הילד המתבגר ומפחדת שילך לרחוב”;

◀ “לתת לו אפשרות בהמשך החיים לאן הוא רוצה להמשיך”;

◀ “ההבנה שבחיים נותנים אופציה של בחירה וכשעושים משהו זה בגלל רצון ואז כל החיים נראים אחרת ולא המצפון או הכפייה מניעים את הילד לרצות משהו שהוא לא”.

ב. ישיבה תיכונית חרדית כמסלול “לכתחילה”

לעומת משיבים הרואים בישיבה התיכונית החרדית פתרון של “בדיעבד” למצוקות של נערים חרדים המתקשים בישיבה קטנה, ישנם משיבים המגדירים אותה כפתרון השקפתי מועדף של “מלכתחילה”.

להלן הערות של משיבים על הישיבות התיכוניות החרדיות כמסלול שנבחר “לכתחילה”, כלשונן:

◀ “ישיבות תיכוניות חרדיות לכתחילה ולא בדיעבד ללא התנצלות שזו הדרך שההורים בחרו”;

◀ “הפריעה לי השאלה האם נשלח את ילדינו לישיבה תיכונית במידה ואינם מתאימים לישיבה קטנה. העיקרון לשלוח לישיבה תיכונית אצלנו, ואני חושב שגם אצל רבים אחרים, הוא מאידיאל וערכים סדורים. חבל שהיחס

לישיבות התיכוניות יתקבע כישיבות אליהן מגיעים אילו כשלא מתקבלים לישיבות קטנות. כשזה יקרה, בחורים טובים ממשפחות טובות כבר לא ירצו מסלול זה וחבל. בעיניי ללמוד בישיבה תיכונית זו חוויה מאתגרת המיועדת דווקא לבעלי יכולות גבוהות”;

◀ “שיטת הרמב”ם הרואה במדעים יסוד לתורה”;

◀ “מעשה בראשית הם גם חלק מחכמת התורה”;

◀ “יפה תלמוד תורה עם דרך-ארץ”;

◀ “מאמין בשילוב תורה עם דרך-ארץ”;

◀ “השקפה, דרך חיים”;

◀ “מעבר לפרנסה, עניין של השקפה ודרך חיים”;

◀ “לאלפו בינה”;

◀ “גם להכין הבן לקראת פרנסה אבל גם, ואולי חשוב יותר, שיהיה לו חינוך יותר כללי וידע יותר מורחב ויעבוד את הקב”ה בצורה יותר שלמה”;

◀ “לצייד את הבן במערכת כלים מורחבת לקראת העתיד”;

◀ “שלמות הדעת”;

◀ “שיהיה משכיל מעבר לתורה”;

◀ “אני בעד שילוב תורה עם עבודה ועם לימודי השכלה כללית”;

◀ “יכולת להבין את העולם וגם לימוד תורה באיכות גבוהה”;

◀ “הרחבת אופקים בתורה ויתר תחומי הדעת”;

לחץ חברתי

הלחץ החברתי המופעל על משפחה חרדית המבקשת לשלוח את בנה לישיבה תיכונית חרדית, עליו נכתב לעיל, חזר ועלה בהערות המשיבים בסקר האינטרנט, אך לא באינטנסיביות רבה. ייתכן כי הדבר מצביע על כך שהמשיבים משתייכים לחוגים בציבור החרדי שאינם חוששים מלחץ חברתי כזה. עם זאת ניתן ללמוד על קיומו של לחץ חברתי או חשש ממנו מפי אלה שבחרו להזכירו בדבריהם. בין הדוגמאות שעלו היו לחץ במשפחה, קשיים בשידוכים או פגיעה בחינוך אחיו ואחיותיו של מי שלומד בישיבה תיכונית חרדית. בכמה מן ההערות טמונה גם תקווה כי ככל שיגדל מספר הלומדים בישיבות תיכוניות חרדיות כן יקטן הלחץ החברתי על אלה שישקלו לפנות אליו בעתיד. אחד המשיבים מקווה כי כך תוסר "אות הקלון" ממשפחות השולחות את בניהן ללימודים בישיבות אלו. להלן הערות משיבים על לחץ חברתי, כלשונן:

- ◀ "המגבלה העומדת אל מול עיניי היא חוסר הרצון להתעמת עם חלק מבני משפחתי";
- ◀ "לא יתאפשר לנו לשלוח את ילדנו לאחד מהמוסדות הנ'ל ונאלץ לשלוח אותו לישיבה קטנה. לצערנו הרב";
- ◀ "אם יתרחש שינוי ללא שפני ניסיון על עתיד השידוכים של בנינו, זה יהיה שווה";
- ◀ "צריך שכמה שיותר ישלחו וכמה שפחות יהיה 'עליהום' על זה";

- ◀ "שרמת הלימודים תהיה גבוהה. וגם רמת התלמידים. ושזאת תהיה אופציה ראויה לילדים נורמטיביים מבתים טובים. ולא רק ישיבה לנוער נושר או נוער בעייתי";
- ◀ "העיקר לימוד תורה אך לראות בשילוב לימודים כלליים מלכתחילה ולא רק מי שלא מסוגל";
- ◀ "שיהיו מצוינות ורבות. שתהיה אלטרנטיבה אמתית לישיבות השחורות";
- ◀ "ישיבה תיכונית זה לגמרי לכתחילה ואידיאלי, מקווה שיפתחו עוד ישיבות טובות כאלה בניגוד לישיבות תיכוניות שהתחרדו מידי";
- ◀ "שלחתי את שני בני הבוגרים לישיבת [שם הישיבה], ואם לפני כן היו לבטים, אזי במהלך לימודיהם, ובעיקר ככל שחלפו השנים מאז שסיימו את לימודיהם התחזקתי בדעתי שזו הדרך האולטימטיבית, ולא דווקא בהקשר של אופק עתידי של פרנסה המכבדת את בעליה, אלא בשל סיבות חינוכיות, מיומנויות גבוהות בלימודים (לא פחות מכל ישיבה קטנה נחשבת!), כישורי חיים, בגרות ועצמאות";
- ◀ "הרחבת אופקים, מודעות עצמית, מימוש עצמי";
- ◀ "להוציא את כוחותיו אל הפועל";
- ◀ "לפתח בו כישורים, יכולות ועצמאות";
- ◀ "פתיחות מחשבתית, וכלים לחיים";
- ◀ "פיתוח כישרונות ופתיחת אופקים";
- ◀ "מסגרת לימודים רצינית, מפתחת ומעשירה".

לתימיכה מכל גווני הקשת החרדית כי זה לא יקרה”;

◀ “מומלץ לעגן עידוד ללימוד בישיבה תיכונית חרדית בדעה תורנית ורבנית”;

◀ “תזהרו מהחרם. אל תקראו לזה ישיבה”.

דרושה לגיטימציה/גושפנקא לשיבות התיכוניות החרדיות

מספר הערות העלו את הצורך לפעול בקרב הציבור כנגד הלחץ החברתי באמצעות פעולות-הסברה להגברת הלגיטימיות של הישיבות התיכוניות החרדיות. מהערות אלו משתמע כי המכשול העיקרי בעיני כמה מן המשיבים הוא ההתייחסות השלילית של כלל הציבור החרדי, שנגדה יש לפעול. אחד המשיבים כינה זאת “חינוך מחדש” של ההורים. ביסודן של הערות אלו מונחת ההנחה כי בקרב משפחות חרדיות רבות קיים ביקוש אצור (לטנטי) לישיבה תיכונית חרדית.

להלן הערות של משיבים בנושא הצורך בטיפול הלגיטימציה של הישיבות התיכוניות החרדיות בקרב ציבור החרדי, כלשונן:

◀ “שלחנו את בנו...ללמוד בישיבה תיכונית... אף אחד מחבריו לא הלך לישיבה תיכונית. צריך ליצור מרחב לגיטימיות בתוך המוסדות של בית הספר היסודי, שילדים לא יזדקקו ל’אומץ’ כדי ללכת לישיבה תיכונית”;

◀ “פתיחת ישיבה קטנה עם תיכון דורשת “חינוך מחדש” להורים”;

◀ “כששלחו ילד לישיבה תיכונית וזה לא יהיה אות קלון על התלמיד, אז רוב החרדים ישלחו את הילדים לישיבה תיכונית”;

◀ “דבר ראשון – לא לפחד לפתוח. מה שאתמול היה מוקצה, היום זה מצווה. ככל שיפתחו יותר ישיבות כך מהר יותר יסתגלו לרעיון וייהפך ממוקצה למצווה”;

◀ “ישנה תופעה מכוערת שנתקלתי בה: הורים ששלחו בן בסיום כיתה ח’ לישיבה תיכונית, ילדיהם האחרים בביתות הנמוכות נזרקו מה’חיידר’ למען ישמעו וייראו וזה אכן מרתיע”.

דרושה תמיכה של המנהיגות הרבנית

אחד הגורמים לחץ החברתי נגד הלימודים בישיבה תיכונית חרדית הוא ההכוונה של המנהיגות הרבנית – נושא שנידון כבר לעיל, אולם רק משיבים מעטים התייחסו אליו. ייתכן כי בקרב הציבור שמוכן לשלוח את בנו לישיבה תיכונית חרדית יש פחות רגישות להתנגדות הרבנית, וציבור זה ממתין לכך שהמנהיגות הרבנית תסיר את החסמים מעל דרכו של חינוך זה.

להלן הערות משיבים על הצורך בתמיכת המנהיגות הרבנית, כלשונן:

◀ “בלי תמיכה (לפחות בשתיקה) של רבנים וגדולי הדור, העסק לא יתפתח”;

◀ “לרתום לנושא אישיות תורנית בעלת שיעור קומה ולרוץ קדימה. אין להמתין

האינטרנטי ניסחה בבירור את אופייה הרצוי של ישיבה תיכונית חרדית בשילוב המטרה הנוספת של הכנה לפרנסה בכבוד:

"אם הייתה אפשרות ליצור ישיבות תיכוניות עם בחורים יראי-שמים שיש להם גם שאיפות רוחניות, בדומה לרמה הרוחנית הרווחת בישיבות הרגילות, אני חושבת שזה היה מקל על הרבה הורים באמת לשלוח את הילדים למוסדות שיכינו אותם להתפרנס בכבוד בבגרותם".

מסתמן אפוא כי יישום אורח-חיים חרדי בישיבות התיכוניות החרדיות הוא תנאי קריטי להצלחתן. להלן הערות משיבים בנושא הבטחת אורח-חיים חרדי, כלשונן:

◀ "להפוך אותן לזמינות ונגישות תוך דגש רב על שמירת אופיין החרדי (הקפדה על צריכת טכנולוגיות, לבוש, הנהגה וכו'). רק כך הן תהיינה לגיטימיות, ורק כך הן תהיינה ייחודיות על פני אחרותיהן מהציונות הדתית. לולא זאת הן מיותרות";

◀ "מדי מודרני כיום. שולחים לשם בשביל המיתוג החברתי";

◀ "אם יהיה עם הווי חסידי וצוות מתאים מבחינה רוחנית, אזי יהיה זה אקטואלי";

◀ "להקים עוד ישיבות תיכוניות חרדיות דומות בסגנון האווירה, לבוש ודיבור לישיבה קטנה. לתת מענה לתעודת בגרות אבל בלי לגרוע מהצד ההתנהגותי והסגנון הישיבתי";

◀ "מייחל ומתפלל שיבוא יום ושליחת ילד לישיבה תיכונית תהיה אפשרית ומקובלת";

◀ "יוזמה יוצאת מן הכלל, רק שאולי כדאי לעשות אותה בהידברות רחבה בציבור החרדי ע"מ שהיא תקבל את מלוא הגושפנקא להצלחתה";

◀ "כדאי לפעול ללגיטימציה בפרהסיה החרדית כמו מודעות בעיתונים מגזריים מודעות-רחוב וראיונות ברדיו";

◀ "צו השעה! פרסום, שיווק נכון של המטרה בכל האמצעים יכול להביא למודעות והכרה רחבה. הפתרון האמתי לנוער נושר לפני הגעתו להיות כזה. לתת לו מסגרת לימודים תיכונית חרדית. אם היו מביאים זאת בכנות לפני גדולי הדור, פני הדור היה אחרת בוודאי!";

◀ "צריך שיהיה יותר מודעות ופרסום של ישיבות כאלה".

הבטחת אורח-חיים חרדי/מצב רוחני מתאים בישיבות תיכוניות חרדיות

משיבים רבים לסקר האינטרנט הצביעו בהערותיהם על כך שלמרות רצונם בלימודים כלליים, הציפיה שלהם היא לחינוך חרדי מובהק. הערות רבות עסקו בכך ובהן נכללו ביטויים כגון: "אופי חרדי", "סגנון ישיבתי-חרדי ממש באיכות גבוהה", "רמה דתית ורוחנית גבוהה", "תחושת יציבות רוחנית, מידות טובות, לא יותר מדי מודרני". אחת המשיבות לסקר

- ◀ "שתהיה לחניך תחושת יציבות רוחנית עד כמה שניתן. ולא שבגלל שכל העניין חדש תיגרם אי יציבות כזו בשנותיו הראשונות";
- ◀ "חשוב שיהיה חרדי ממש. ובאיכות גבוהה";
- ◀ "לא להתפשר על הרמה הדתית לשם קידוש החול. להקפיד על רמה דתית ורוחנית גבוהה גם של הבית";
- ◀ "קיים צורך בישיבות בעלות השקפה תורנית חזקה ורצינות ללימוד תורה";
- ◀ "יש לשמר את אופי הישיבות וההשקפה בין אם בלבוש ובין אם בכללים (כמובן קצת פתוחים יותר) על מנת שישיבות אלה לא יהפכו לסטיגמה של נוער נושר ויפגמו בשם";
- ◀ "לא משנה אם הישיבה רגילה או תיכונית. חשוב האווירה וההשקעה בבחור בחינוכו במידות טובות בהנהגתו ואווירת המשפחתיות והחמימות שהצוות נותנים";
- ◀ "שיחנכו להמשך לימודים בישיבה גדולה "חרדית" כבחירה עיקרית";
- ◀ "רעיון ענק והלוואי ויצליחו רק אם יצליחו לשמור על כללי יראת שמים חרדיים (עם פתיחות) ולא יתפתו לרדת רמה";
- ◀ "שהיו בה ילדים יר"ש [יראי-שמים] ולא פרחים";
- ◀ "חשוב שהמראה החיצוני יישאר ישיבתי לחלוטין";
- ◀ "יראת שמים ודקדוק במצוות באותה רמה של הישיבות הוותיקות. אחרת אין על מה לדבר";
- ◀ "לשמור על הצביון וההשקפה החרדית, לדבר פחות על ציונות וארץ ישראל (מאפיין דתי-לאומי)";
- ◀ "ועדת קבלה רק לבחורים באמת חרדים. לא לשבאבניקים ולחרד"לים";
- ◀ "אשלח אך ורק אם יהיה דגש על דבקות וקרבת אלוקים ברוב קדושה וטהרה והמוטיבציה העיקרית שתנחה את מתודת הלימוד בלימודי החול תהיה בקשת החכמה ואמצעי לפרנסה ולא השתייכות אוטומטית למרחב הקרייריזם ותפיסות המקצוע כמהות החיים";
- ◀ "עשה תורתך קבע ומלאכתך ארעי";
- ◀ "באופן אישי הייתי מדריך בפנימייה של ישיבה תיכונית-חרדית לפני כ-7 שנים במשך 3 שנים. המצב הרוחני של הבחורים בתקופה היא ממש לא מתאים לרמה אותה הייתי רוצה שיהיה לבני לכשיהיה בגיל הרלוונטי. לכן לדעתי מאוד חשוב שהרמה הרוחנית לא תפגע חלילה במוסד כזה למרות הפוטנציאל הגלום במסגרת כזו";
- ◀ "שילמדו שם מקצוע אבל שלא יוותרו על מראה חיצוני ונועם הליכות חרדי בעדינות וסבלנות חרדית מוכרת";
- ◀ "חשוב שיהיה מעטפת חינוכית כמו בישיבה קטנה רגילה. אני מתכוון למשגיח וכו'";

תלמידים שאינם מתאימים לרמה אקדמית גבוהה.

להלן הערות המשיבים לסקר האינטרנט בנושא רמת הלימודים ואיכות התלמידים, כלשונן:

◀ "רמה לימודית גבוהה הן בלימודים כלליים והן בלימודי-קודש";

◀ "הדבר החשוב ביותר עבורי הוא לשמור על רמה גבוהה: הן בתורה וביחס לדת והן בלימודי החול. להציב לתלמידים את הדרישה להצטיין הן בלימוד התורה, בעמקות וברחבות, והן בתחומי המדע והחול";

◀ "איכות, איכות, איכות!!";

◀ "רמת הלימודים חייבת להיות גבוהה הן בהיבט התורני והן בהיבטים האקדמיים";

◀ "הבן שלי לומד ב[שמה של ישיבה תיכונית חרדית] ואנחנו מאוכזבים מחוסר ההשקעה ברוחניות ואין עם מי לדבר שם. הבחורים מנבלים את הפה ומדברים בחוסר כבוד ובפוגענות האחד כלפי השני – את הבן הבא שלי לא אשלח לשם, אם כי לא ברור לי לאן כן אשלח";

◀ "חשוב שהבחורים שיגיעו יהיו בחורים איכותיים";

◀ "זה צריך להיות עבור בחורים טובים ולא רק לבחורים חלשים";

◀ "במידה ויהיה מדובר בישיבות טובות שנשלחים אליהן בחורים ממשפחות

◀ "אשתי ואני בהחלט רוצים לשלוח את ילדינו למסגרות בהם יוכלו לקבל אופציה לבנות להם עתיד לא רק בתחום התורני/רוחני... אך עדיין אנו רוצים מסגרות חזקות מספיק מבחינה דתית... לכן נשמח אם יהיו יותר ישיבות חרדיות כדוגמת היישוב החדש בת"א, 'מערבא' ודומיהן".

רמת הלימודים ואיכות התלמידים

במקביל לביקוש לאורח-חיים חרדי מובהק, העלו חלק מן המשיבים לסקר האינטרנט את הביקוש לרמה לימודית גבוהה הן בלימודי הקודש והן בלימודים הכלליים, וזאת בנוסף לאיכות גבוהה של תלמידים ("בחורים טובים"). הורים חרדים חוששים מכך במיוחד, כי הדימוי של מוסדות-חינוך כאלה נקשר עם מוסדות שנועדו לקבוצות-שוליים חרדיות (נושרים, בעלי-תשובה, "קירוב" וכד'). רגישות זו ניכרת מדברי אחד המשיבים:

"ישנה מגמה בישיבות תיכוניות חרדיות חדשות, שלפעמים מקבלים גם בחורים לא טובים.. זה מגיע לפעמים, מסינון נמוך, בגלל שרוצים יותר בחורים בישיבה, צריך לוודא שזה לא יקרה".

דימוי זה מדאיג את ההורים החרדים המתעניינים במסלול הישיבות התיכוניות החרדיות ולכן הם עומדים על בידול מובהק של ישיבות אלו באמצעות רמת הלימודים ואיכות התלמידים. עמדות אלו מחייבות יצירת מסלולים חרדיים מקבילים גם עבור

להרחבה בכמה שיותר תחומים למי שמעוניין";

◀ "צריך שזה ייתן מענה לא רק לחברה שלמדו בתלמוד-תורה בסגנון זה, אלא גם לחסרי השכלה בסיסית שרוצים לעבור לישיבה כזו";

◀ "אשמח אם מסגרת כזו תהווה מקום לאו דווקא בעיקר לילדים חזקים עם עתיד לימודי מזהיר, אלא גם לילדים שפשוט לא מסוגלים ללמוד יום שלם לימודי-קודש. ז"א שהצוות ימנה מדריכים פרטניים שייתנו מענה גם בפן הרגשי, ושמגוון המקצועות יהיה מגוון כך שכל סוגי הילדים יוכלו למצוא את עצמם, כגון תחום הספורט, אלקטרוניקה וכו'";

◀ "הנושא העדתי חשוב בעיני ואני מקווה ורוצה לחשוב שהוא לא יהיה קריטריון לקבלה";

◀ "חשוב הגיוון האנושי במוסד (חסידי/ ליטאי/מודרני יותר ופחות וכו'), כמובן עד גבול מסוים";

◀ "שהישיבה תתאים לכל רמות הילדים ולא רק למאוד מוכשרים. בהתאם לכך שתהיה בגרות בסיסית פלוס אפשרות להרחבה בכמה שיותר תחומים למי שמעוניין";

◀ "צריך שזה ייתן מענה לא רק לחברה שלמדו בתלמוד תורה בסגנון זה, אלא גם לחסרי השכלה בסיסית שרוצים לעבור לישיבה כזו";

◀ "שהיו מחולקים לפי ישיבות חסידיות ליטאיות וספרדיות, או לפחות אשכנזיות

טובות ולא נושרים, זו תהיה בהחלט אפשרות";

◀ "חשוב מאוד לשמור על איכות התלמידים";

◀ "שילמדו ברצינות את כל התחומים (קודש וחול) ושיאמינו בדרכם;

◀ "רמת לימודים גבוהה. אנשי מקצוע מעולים";

◀ "שיקימו כמה שיותר ישיבות, אבל שהתלמידים יהיו ממשפחות טובות";

◀ "חשוב מאוד החינוך למצוינות, חינוך לאהבת השני וללא פשרות בשני הצדדים. לא להקל תורנית ולא מקצועית";

◀ "שיקבלו רק בחורים טובים מאוד ולא את הפסולת שלא רוצים להיות דתיים".

בקשה להכיל את "האחרים"

מן העבר השני ישנם משיבים לסקר האינטרנט שהביעו דעה המבקשת להכיל גם את "האחרים": "לא רק מאוד מוכשרים", גם "חסרי השכלה בסיסית", גם כאלה ש"לא מסוגלים ללמוד יום שלם לימודי-קודש". התייחסויות של משיבים להרכב העדתי של התלמידים היו מעטות ביותר וביטאו שלילה של סגרגציה עדתית. להלן הערות המשיבים בנושא זה, כלשונן:

◀ "שהישיבה תתאים לכל רמות הילדים ולא רק למאוד מוכשרים. בהתאם לכך שתהיה בגרות בסיסית פלוס אפשרות

למסלול הישיבות התיכוניות החרדיות. עלו בקשות להביא לכך שיהיה מגוון של ישיבות שלא יהיה מבוסס על האוכלוסייה החרדית הליטאית ולא רק על משפחות מבוססות ו"מודרניות". והרי בקשות המשיבים כלשונן:

◀ "חשוב שיהיה מגוון רחב של ישיבות. כך נוכל לכוון את הילד לישיבה המתאימה לו ביותר";

◀ "צריך שזה יהיה שייך לכולם ולא דווקא ל"מודרניים" או משפחות מבוססות";

◀ "אני בעצמי למדתי בישיבה תיכונית חרדית, והפקתי משם רק טוב. המינוס היחיד הוא שבמקום בו למדתי לא לימדו חסידות, אבל השלמתי עם הזמן מכיוון שגם לא חסמו לימודים מסוג זה";

◀ "צריך ישיבות תיכוניות חרדיות חסידיות";

◀ "לפתח מחלקות לעולים חדשים חרדים מצרפת ומדרום אמריקה";

◀ "שלא יהיה לחץ לימודי כבד מדי כמו שקיים ב[שם הישיבה] וזה יהיה לפי הילד";

◀ "פתיחת ישיבה קטנה וגדולה המשלבת לימודי-קודש עם מקצועות, לא בהכרח תואר/בגרות".

ביקוש למסגרת אקסטרינית

הישיבות התיכוניות החרדיות הוותיקות, מקיימות פנימייה בה התלמידים לנים בימי-חול ולעיתים אף בשבת. במוסדות

וספרדיות. נשמע גזעני, אבל זה מה שיגרום לנכונות בקרב הרבה חסידים וליטאים לשלוח את ילדיהם למוסדות הללו. האשכנזים הם הגרעין הבעייתי. הספרדים מלכתחילה יותר פתוחים לשלוח את ילדיהם למקומות כאלו ולכן כדאי ללכת על החלוקה על אף הכאב שבדבר בכדי לסחוף את הציבור האשכנזי".

דרוש מגוון ישיבות תיכוניות חרדיות

עד לאחרונה שררה מידה רבה של הומוגניות בקרב הישיבות התיכוניות החרדיות המכוונות להשכלה גבוהה. רובם המכריע של התלמידים באו מרקע ליטאי מודרני וממעמד חברתי כלכלי גבוה-יחסית. מהערות המשיבים לסקר האינטרנט עולה הדרישה למגוון של ישיבות, מה שיאפשר לדעתם למצוא את הישיבה המתאימה לבניהם. כמה משיבים ביקשו מגוון תרבותי בו יהיו גם ישיבות חסידיות וספרדיות, בנוסף על הליטאיות, וכך להגדיל את מספר המבקשים את סוג החינוך החרדי הזה. משתתף אחר ביקש לכלול במגוון זה גם ישיבות בהן "לא יהיה לחץ לימודי כבד מדי" כדי ליצור מסלול לתלמידים שאינם מצטיינים. משיב אחר מבקש שלא להגביל את הישיבות התיכוניות החרדיות למסלול המכוון להשכלה גבוהה, ולקיים מסלול המשלב "לימודי-קודש עם מקצועות, לא בהכרח תואר/בגרות".

לתשומת-לב מיוחדת ראויות הבקשות שלא ליצור מתכונת אחידה הגמונית

החדשים שקמו בעשור האחרון, חלק מן התלמידים הם אקסטרניים. הסדר זה של תלמידים אקסטרניים, עלה במספר הערות של משיבים המבקשים להימנע מפנימייה. ייתכן כי משאלה זו עשויה להתפתח למגמה בעלת משקל בשנים הבאות.

להלן הערות משיבים בנושא המסגרת האקסטרנית, כלשונן:

◀ "לאפשר ישיבות בלי פנימייה";

◀ "נשמח מאוד למשהו במסגרת אקסטרנית שיקל את עול התשלומים הגבוהים מאוד כרגע";

◀ "חשוב שהילד יהיה אקסטרני עד גיל 15 לפחות, שיהיה קשר הדוק עם ההורים";

◀ "שיהיו אקסטרניים ויתאימו את עצמם לנער";

◀ "אנו לא נשלח ילד בן 14 לפנימייה".

מיקום נגיש

בהערות שכתבו כמה משיבים, הייתה התייחסות מצומצמת לסוגיית מיקומה של הישיבה התיכונית החרדית. אחת מהן ביקשה להקים ישיבה תיכונית בבני-ברק, עיר בה לא קם עדיין מוסד כזה, לעומת ירושלים אשר בה נוסדו לאחרונה שתי ישיבות חרדיות כאלו. אחד המשיבים מציע להקים ישיבה תיכונית חרדית בקרבת בית ההורים, כדי שאלה יוכלו לעקוב אחר מצבו של בנם באופן צמוד. אחד המשיבים מציע להקים ישיבות תיכוניות חרדיות "במרכזי

הערים החרדיות ולא ביישובים קטנים מרוחקים". מסתבר כי הצעה זו מתבססת על ההבחנה כי רבות מישיבות אלו אכן נמצאות בערים קטנות או במושבים. ההצעה מבטאת כנראה נטייה לפתרון אקסטרני המחייב קרבה גאוגרפית בין הישיבה למקום המגורים.

להלן הערות משיבים על מיקום ישיבות תיכונית חרדיות, כלשונן:

◀ "באזור בני-ברק ובמחיר שפוי";

◀ "הישיבות צריכות להיות זמינות. קרובות לבית על מנת שהבחור יוכל להמשיך לקבל חינוכו בבית תחת מעקב ההורים, כי חשוב שהישיבה לא תנסה 'להציל' את הילדים, אלא ישתלבו עם המסורת בבית";

◀ "שיהיו במרכזי הערים החרדיות ולא ביישובים קטנים מרוחקים";

◀ "הנגשה מבחינת מיקום";

◀ "שלא יהיו מעבר לקו הירוק. קיים מחסור באזור המרכז".

שכר-לימוד נוח, הנחות ומלגות

בהערות המשיבים לסקר האינטרנט יוחד מקום נכבד לסוגיית גובה תשלומי ההורים שהיה נהוג בישיבות התיכונית החרדיות הוותיקות. מהערות אלו עולה תחושת-מצוקה רבה מפאת אי-היכולת לעמוד בשכר הלימוד הגבוה. בהערות שובצו מילים קשות כגון: "עושקים את ההורים", "נקרעים מהשכר-לימוד", "זה לא נורמלי",

חרדיות לא יהיו רק לשכבה אליטיסטית צרה";

◀ "כמובן, המחיר צריך להיות אפשרי";

◀ "שילמתי שכר-לימוד של 2,600 שקלים לפני שיעורים פרטיים דמי-כיס והוצאות אחרות. זה היה קשה מאוד אבל היה לי חשוב";

◀ "אין סיכוי שהישיבות היוקרתיות יגבו פחות מ-2,500-3,000 לחודש. הסיבה היא שכל עוד אין די היצע, דבר שהעסקונה מטרפדת ע"י איומים בהוצאת נידוי... כנגד היוזמים היצע שכזה. הביקוש הגדול כמעט מכריח את הישיבות התיכוניות הקיימות לסנן מועמדים קודם כל ע"י 'פילטר הכסף' של שיעור תשלומי ההורים מתוך רציונל שבעלי הממון הם גם מה שקרוי 'בתים איכותיים' יותר";

◀ "חשוב שיהיה בר-השגה למשפחה עם כמה ילדים שלומדים בו-זמנית";

◀ "המחירים כיום אינם הגיוניים ומקווה לשינוי בנושא. יש לי בן בישיבת 'נהורא' ועוד 2 בנים בבית ספר. חייבים למצוא פתרון לשיעור תשלומי ההורים";

◀ "שכר-לימוד גבוה מרתיע משפחות מרובות-ילדים שבקושי גומרים את החודש מלשלוח את הבחורים ללמוד בתיכון חרדי";

◀ "להוזיל את השכר-לימוד";

◀ "המצב שבו נאלצים הורים כיום לשלם כ-2,500-3,500 ש"ח לחודש אינו מאפשר לעשות זאת";

"המחירים כיום אינם הגיוניים", "מרתיע", או "אבן נגף". בהערות חוזרת הבקשה להפחית את שכר הלימוד הגבוה מדי, כדי לאפשר גם להורים שאינם ממעמד חברתי-כלכלי גבוה לשלוח את בניהם לישיבות תיכוניות חרדיות על מנת לחנכם "לתורה עם דרך-ארץ". אחד המשיבים קובע כי: "נושא העלויות כיום מופרך ביותר, באם ישתפרו בזה, יש סיכוי גדול להצלחה רבה".

מהערות המשיבים עולה כי אחד החסמים העיקריים הוא גובה שכר הלימוד אשר אינו מאפשר לממש את הביקוש לסוג זה של חינוך תיכון חרדי. הטענות נגד גובה תשלומי ההורים מלוות בהצעות לבנות מערך של תמיכה כספית מטעם המדינה בישיבות הקטנות, כפי שעולה מהערות המשיבים כלשונן:

◀ "שכר-לימוד נורמאלי ולא כפי שהיום שעושים את ההורים ללא שום פרופורציה";

◀ "חייבים דחוף להוריד את יוקר תשלומי ההורים. לא ייתכן כי בגלל חוסר יכולת כלכלית לא נוכל לתת עתיד לילדינו";

◀ "אנחנו אישית נקרעים מהשכר-לימוד עקב האמונה בצדקת הדרך, אבל זה באמת בלתי נסבל";

◀ "מחירים נורמליים. היום מינימום שכר-לימוד ונסיעות מגיע ל-3,000 ש"ח. זה לא נורמלי";

◀ "תחרות ל'מערבה' שממש יקר בטרוף";

◀ "חיוני ששיעור תשלומי ההורים יהיה נמוך יותר והלימודים בישיבות תיכוניות

- ◀ "להוריד את גובה שיעור תשלומי ההורים דחוף";
- ◀ "נושא שכר-לימוד בישיבות תיכוניות חרדיות מהווה אבן נגף בפני המעוניינים לחנך את ילדיהם לתורה עם דרך-ארץ";
- ◀ "ישיבת [שם הישיבה, היא] ישיבה מעולה, אך התשלום יקר מדי";
- ◀ "צריך שזה יהיה שייך לכולם ולא דווקא למשפחות מבוססות";
- ◀ "הנגשה מבחינת מחיר";
- ◀ "ישיבה תיכונית עם השקעה בהשכלה, ללא קריעת הכיס של ההורים";
- ◀ "נושא העלויות כיום מופרך ביותר, באם ישתפרו בזה כגון חדוות התורה יש סיכוי גדול להצלחה רבה";
- ◀ "חובה שכר-לימוד נמוך";
- ◀ "כיום הישיבות לא נגישות לבעלי הכנסה ממוצעת. כך שהעניים נותרים עניים כי אין להם כסף להשכלה מתאימה";
- ◀ "הנושא הכלכלי הוא הקריטי ביותר. כיום הישיבות יקרות מאוד ולא בהשגתן של משפחות ממוצעות";
- ◀ "צריך שזה יהיה שייך לכולם ולא דווקא למשפחות מבוססות";
- ◀ "הנגשה מבחינת מחיר";
- ◀ "ישיבה תיכונית עם השקעה בהשכלה, ללא קריעת הכיס של ההורים";
- ◀ נושא העלויות כיום מופרך ביותר, באם ישתפרו בזה יש סיכוי גדול להצלחה רבה";
- ◀ "חובה שכר-לימוד נמוך";
- ◀ "כיום הישיבות לא נגישות לבעלי הכנסה ממוצעת. כך שהעניים נותרים עניים כי אין להם כסף להשכלה מתאימה";
- ◀ "הנושא הכלכלי הוא הקריטי ביותר. כיום הישיבות יקרות מאוד ולא בהשגתן של משפחות ממוצעות";
- ◀ "צריך שזה יהיה שייך לכולם ולא דווקא למשפחות מבוססות";
- ◀ "הנגשה מבחינת מחיר";
- ◀ "ישיבה תיכונית עם השקעה בהשכלה, ללא קריעת הכיס של ההורים";
- ◀ נושא העלויות כיום מופרך ביותר. באם ישתפרו בזה יש סיכוי גדול להצלחה רבה";

דרוש רצף גילאי של מוסדות המשלבים לימודי-קודש ולימודים כלליים

שני משיבים רואים בהערוותיהם למרחוק. האחד מבקש לקיים את מודל השילוב של לימודי-קודש ולימודים כלליים גם ברמת החינוך היסודי - 'חדר' או תלמוד-תורה. השני מבקש לעשות זאת ברמת הישיבה הגבוהה שלאחר גיל התיכון, בה כל הלימודים הם כיום לימודי-קודש בלבד, כמו בישיבה הקטנה. בארה"ב קיימות ישיבות גבוהות חרדיות המאפשרות לתלמידיהן ללמוד בערב במוסד להשכלה גבוהה.

מוסדות אלה משמשים מענה לקשיים של תלמידים לעמוד במשימה הראשית של לימודים בישיבה הקטנה, שהיא המוסד החינוכי החרדי האולטימטיבי החרדי בגיל התיכון. מצד שני מתגבשת ורווחת הגדרת המטרה של מוסדות אלה כאלטרנטיבה שוות-ערך "לכתחילה" לישיבה הקטנה, המעניקה שילוב של לימודי-קודש ולימודים כלליים – שילוב המכין את התלמיד לחיים של "תורה ודרך-ארץ" לפי משנתו של הרש"ר הירש.

המשיבים בסקר האינטרנט מתייזבים רובם מאחורי ההגדרה השנייה של אלטרנטיבה "לכתחילה", אלא שבהערותיהם הם מצביעים על לחץ חברתי המופעל על מי שמבקש לשלוח את בנו לישיבה תיכונית חרדית. כדי לצמצם לחץ זה הם מעלים בהערותיהם את הצורך להשיג במידת האפשר את תמיכת המנהיגות הרבנית אשר עד כה היא שמובילה את ההתנגדות לישיבות התיכוניות החרדיות.

המשיבים העלו בהערותיהם לסקר האינטרנט את הצורך בכך שהישיבות התיכוניות יקבלו יותר גושפנקא או לגיטימציה בקרב האוכלוסייה החרדית, והם מציינים אף כיצד הדבר ניתן להשגה: בראש ובראשונה יש להבטיח קיום של אורח-חיים חרדי או "מצב רוחני" הולם בישיבות התיכוניות החרדיות. מהערות המשיבים ניתן להבין כי בצד שילוב לימודי-קודשעם לימודים כלליים, יש להעניק לתלמידים חינוך אמוני-רוחני איכותי בסביבה חינוכית בה יהיה נהוג אורח-חיים חרדי מובהק.

להלן ההערות שכתבו שני משיבים אלה, כלשונן:

◀ "רצוי שעוד קודם לכן יוקמו תלמודי תורה בהם לומדים לימודים כלליים ברמה גבוהה";

◀ "הייתי מעוניין במסלול כזה [שילוב לימודי-קודש ולימודים כלליים] לגילאי ישיבה גדולה".

אף כי רק שני משיבים בלבד העלו את נושא הרצף הגילאי של מוסדות המשלבים לימודי-קודש עם לימודים כלליים, ראוי כי נושא זה ייבדק לעומק, בעיקר ברמת החינוך היסודי. לאחרונה חלות התפתחויות בתחום זה והלימודים הכלליים מקבלים משקל רב יותר במוסדות החינוך החרדי היסודי לבנים. אחד המוסדות המובילים בתחום זו הוא מוסד "בית-רבן" שבשכונת נווה-יעקב בירושלים.

סיכום הערות המשיבים בסקר האינטרנט

הערות המשיבים מקיפות קשת רחבה של נושאים הנוגעים לסוגיות העיקריות המעסיקות את הישיבות התיכוניות החרדיות ואת שאר מוסדות החינוך החרדי העל-יסודי המשלבים לימודי-קודש עם לימודים כלליים. ביסודן של הערות אלו עומדת הגדרת המטרה הבסיסית של מוסדות אלה במסגרת מערכת החינוך של החברה החרדית. בהערות המשיבים באה לידי ביטוי המטוטלת בה נתונה מטרה זו. מצד אחד קיימת הגדרת-מטרה על פיה

במקביל לשמירת אורח-חיים חרדי איכותי, הדגישו בסקר האינטרנט גם את הצורך באיכות גבוהה של לימודי-קודש ושל לימודים כלליים כאחד. המשיבים עומדים גם על איכות התלמידים המתקבלים למוסדות אלה. לדעתם, מצוינות בלימודים ואיכות גבוהה של תלמידים, עשויות לחזק את פוטנציאל הביקוש לישיבות הנידונות כאן בקרב הציבור החרדי.

המשיבים לסקר האינטרנט מודעים לסוגיית ההרכב החברתי של הישיבות התורניות החרדיות הוותיקות אשר מתמקדות בבני מעמד הביניים ומעמד הביניים-הגבוה, בעיקר מן הציבור הליטאי "המודרני", והם מבקשים להגיע לגיוון חברתי-כלכלי של הנערים שילמדו במוסדות שבהקמה, הן מבחינת מעמדם החברתי-כלכלי והן מבחינת שיוכם העדתי. מהערות המשיבים עלתה גם בקשה לקיים מגוון של ישיבות תיכוניות חרדיות בהתאם לקהילות השונות. במיוחד צוין הצורך להקים מוסדות לתלמידים חסידיים.

סוגיית שכר הלימוד מעסיקה מאוד את המשיבים לסקר האינטרנט. הם קובלים כנגד השיעור הגבוה של תשלומי ההורים הנדרש בישיבות התיכוניות החרדיות הוותיקות, וקובעים כי זהו חסם בעל משקל, המונע ממשפחות רבות לשלוח את בניהן ללימוד בישיבה תיכונית חרדית. כמה משיבים מציעים כי רשויות המדינה יעניקו תמיכה כספית על מנת שיוכלו להתמודד עם העלויות הגבוהות של חינוך זה ומבקשים להנמיך את גובה תשלומי ההורים גם על-ידי מלגות והנחות בשכר הלימוד.

משיב אחד מיצה את עיקרי הדברים בהערה אחת:

"לדעתי יש 3 דברים קריטיים: א. איכות המשפחות שישלחו לאותה ישיבה; ב. שמירה על צביון חרדי מלא (כולל לבוש); ג. שכר-לימוד - על יותר מכפול מישיבה רגילה אף אחד לא מסכים לשלם."

פרק 2: פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות – סקר סטטיסטי מדגמי

על הסקר והמדגם

מאחר שנושא הסקר רגיש מאוד בעיני חוגים במגזר החרדי, הוגדל המדגם מלכתחילה מ-300 נבדקים ל-450. הסוקרים נתקלו בקשיים אחדים עם נבדקים שהתרעמו על נושא הסקר, ועל כך שנושא זה אינו מקובל על גדולי-ישראל ורבני הדור. להמחשה, הנה ציטוט מתוך מייל שהתקבל מאחת הנבדקות שנפלו במדגם:

”הסירו אותי מהרשימה שלכם!! אני לא מעוניינת לענות על השאלונים הכפרניים האלו!! תפסיקו לגרום לבחורי ישיבה טהורים וצדיקים לצאת מהמסגרת של לימוד תורה, אתם מחטיאים את הרבים!! איך זה לא מפחיד אתכם??!
יש דין ויש דיין... תפסיקו ללכת נגד כל גדולי ישראל!!!”

מסיבה זו היה צורך לבצע פניות חוזרות ונשנות לנבדקים תוך הבטחה לאנונימיות והסבר מפורט על מהות הסקר. בסופו של דבר, וחרף הקשיים, עלה בידי הסוקרים לבנות מדגם מייצג של אוכלוסיית המחקר.

המדגם מנה 451 נבדקים ונבדקות, שמתוכם השיבו לשאלון 320 נבדקים. שיעור אי-ההשבה היה קטן מאוד ועמד על

הסקר הסטטיסטי בוצע על-ידי חברת “אסקריא” שבראשה עומדים דוד דרור וד”ר גד און.

אוכלוסיית הסקר הייתה החברה החרדית בישראל על שלל גוונים וזרמיה: ליטאים, חסידים, ספרדים, משני המינים, בטווח הגילים 24-76 המתגוררים בריכוזי חרדים בולטים בישראל: ירושלים, בני-ברק, אשדוד, מודיעין-עילית, בית-שמש, ביתר-עילית, תל-אביב-יפו, פתח-תקווה, נתניה, אלעד, חולון, חיפה, באר-שבע, רחובות, בת-ים, ראשון לציון, אשקלון, קריית-גת, נתיבות, אופקים, רכסים, טבריה, חדרה, רמת-גן, צפת ורמלה.

הסקר פנה אל הנבדקים הן באמצעים המסורתיים (דואר, פקס) והן באמצעים חדשניים (אימייל, רשתות חברתיות ואפליקציית מסרים מידיים WhatsApp). הבחירה באופני-איסוף אלה נעשתה במטרה להגיע אל נבדקים שבידיהם אמצעי-תקשורת מסוגים שונים. למשל, נבדקים חרדים ללא גישה לאימייל, ואפילו לפקס. שלחנו את השאלונים שנוסחו ביחד עם הלקוח, וערכנו התאמות שונות בפנייה לגברים ולנשים (ראה נספח ב').

לוח 2.1: המשיבים לפי יישוב המגורים

יישוב מגורים	מספר המשיבים	אחוז המשיבים
בני-ברק	86	26.9
ירושלים	73	22.8
פתח-תקווה	26	8.1
מודיעין-עילית	21	6.6
ביתר-עילית	21	6.6
בית-שמש	15	4.7
אלעד	15	4.7
חיפה	10	3.1
אשדוד	10	3.1
גבעת-זאב	6	1.9
רחובות	5	1.6
קריית-גת	4	1.2
נתניה	3	0.9
אשקלון	3	0.9
קריית-יערים	2	0.6
חדרה	2	0.6
צפת	2	0.6
כפר-חב"ד	2	0.6
נתיבות	2	0.6
תל-אביב-יפו	1	0.3
באר-שבע	1	0.3
קצרין	1	0.3
חצור הגלילית	1	0.3
אלעזר	1	0.3
עפולה	1	0.3
תפרח	1	0.3
ירוחם	1	0.3
טבריה	1	0.3
אופקים	1	0.3
מבוא-חורון	1	0.3
טלמון	1	0.3
סה"כ	320	100.0

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', קיץ 2017

29 אחוזים – תוצאה המעידה על תהליך דגימה איכותי. המדגם שעלה בסקר מנה 55.3% גברים ו-44.7% נשים. 35.6% מן המשיבים למדגם היו מן הזרם הליטאי, 40.1% מן הזרם החסידי ו-24.4% מן הזרם הספרדי. מתוך המדגם שלחו או שולחים רק 6.3% את בנם לשיבה תיכונית חרדית. הבדיקות לאיכות ההתאמה (Goodness of Fit) נערכו באמצעות מבחן סטטיסטי χ^2 ברמת מובהקות של $\alpha=0.05$ והממצאים מראים כי המדגם מייצג את האוכלוסיה החרדית (ראו נספח ב').

מתוך 320 המשיבים, 177 הם גברים ו-143 הם נשים. ההתפלגות לפי זרמים חרדיים היא כדלקמן: 128 חסידים, 114 ליטאים ו-78 ספרדים. מקרב הליטאים הזדהו 11 כאנשי 'הפלג הירושלמי'. בין החסידים הזדהו חלק מן המשיבים כאנשי חסידות מסוימת: גור - 24, ויז'ניץ - 6; חב"ד - 6; בעלז - 4.

לוח 2.1 מציג את התפלגות המשיבים לפי יישובים. בלוח זה בולטים הריכוזים הגדולים של בני-ברק וירושלים. כמו כן עולה המשקל היחסי של הערים החרדיות ובית-שמש. חיפה ואשדוד הן שתי ערים מעורבות בהן יש לחרדים משקל משמעותי, אולם ראויה לציון הפריסה הרחבה של האוכלוסייה החרדית בשורה ארוכה של יישובים במרכז הארץ ובפריפריה. גם אלה מצאו את ייצוגם בסקר הסטטיסטי המדגמי.

למשיבים הוצגו שתי שאלות עיקריות:

◀ אילו נימוקים היו עשויים לגרום

לשליחת בן ללמוד בישיבה תיכונית

חרדית? כל משיב הועמד בפני שורה של תשובות אפשריות ויכול לציין יותר מתשובה אחת;

◀ אילו נימוקים היו עשויים לגרום שלא

לשלוח בן ללמוד בישיבה תיכונית

חרדית? כל משיב הועמד בפני שורה של תשובות אפשריות ויכול לציין יותר מתשובה אחת.

כמו כן נבדקו בפרק זה כמה קשרים בין המוכנות או ההתנגדות לשלוח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית לבין השיוך לזרם חרדי, וכמה משתנים חברתיים אחרים. בפרסום השלישי בסדרה זו יוצגו בבוא העת קשרים עם משתנים חברתיים אחרים, והקשר בין הגישה לשליחת בן לישיבה תיכונית חרדית לבין נוכחות קרובה של נערים חרדים הלומדים בישיבה תכונית חרדית, כגון במשפחה המורחבת, בן של שכן או של חבר של הבן.

השאלות העיקריות בסקר שבאו לידי ביטוי בשאלון היו:

◀ מיהם אלה המוכנים לשלוח בן לישיבה

תיכונית חרדית? בשאלה השנייה הנוגעת לנימוקים העשויים לגרום לשליחת בן לישיבה תיכונית, נוספה תשובה אפשרית כדלקמן: "אין לי בעיה לשלוח את בני לישיבה תיכונית חרדית". תשובה זו הגדירה את המשיב או את המשיבה כחלק מן הביקוש הפוטנציאלי האמור;

◀ מיהם המתנגדים לשלוח בן לישיבה

תיכונית חרדית? בשאלה הראשונה הנוגעת לנימוקים שעשויים לגרום לאדם חרדי לשלוח את בנו לישיבה תיכונית, נוספה תשובה אפשרית כדלקמן: "בשום נסיבות שהן לא אשלח את בני לישיבה תיכונית חרדית". תשובה זו הגדירה את המשיב כמתנגד או מתנגדת, ולכן הוא (או היא) אינו (או אינה) חלק מן הביקוש הפוטנציאלי לישיבות תיכוניות חרדיות. בניתוח הממצאים סווגו אלה שהשיבו כך בקטגוריה של "מתנגדים".

מוכנים ומתנגדים

לישיבה תיכונית חרדית", ובכך הביעו מידה כזו או אחרת של נכונות לכך. בהנחה שחלק מן הנכונות לעשות כן לא תמומש, עדיין יש בסיס להעריך כי בשנים הקרובות יחול גידול במספר התלמידים שילמדו במוסדות אלה וכי שיעורם יעלה על שיעור הלומדים בהם בשנת תשע"ח, שהוא 6.5

מנתוני הסקר המדגמי עולה נתון בסיסי אחד בקשר לאומדן פוטנציאל הביקוש לישיבות תיכוניות חרדיות ולמוסדות-חינוך על-יסודיים חרדיים אחרים לבנים, שמשלבים לימודים כלליים עם לימודי-קודש. 17 אחוזים מן המשיבים סימנו את התשובה: "אין לי בעיה לשלוח את הבן

אחוזים מכלל הבנים הלומדים בישיבות חרדית או מוסד חינוכי דומה, להניח כי בתנאים מתאימים עשוי להיות ביקוש ללימודים במוסד כזה.

הקטנות באותה שנה. נתון זה מאפשר ליזמים השוקלים להקים ישיבה תיכונית

לוח 2.2: מוכנים ומתנגדים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית באחוזים

זרם חרדי	סה"כ		
		חסידיים	ליטאים
26	17	15	13
19	41	49	48
55	42	36	39

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', קיץ 2017

מקרב שלושת הזרמים החרדיים הראשיים ללמוד בישיבות תיכוניות חרדיות. חלקם של הנכונים לשלוח בן לישיבה כזו מקרב המשיבים מן הזרם החרדי הספרדי, הגיע בסקר המדגמי לכדי 26 אחוזים, בעוד שחלקם של אלה המוכנים לכך מקרב המשיבים מן הזרם החסידי הוא 15 אחוזים, וחלקם של המוכנים לכך מקרב המשיבים הליטאים הוא 13 אחוזים – דהיינו, מחצית משיעורם של החרדים הספרדים המוכנים לכך. ברם, לא כך נמצא בסקר האינטרנט שהזכרנו לעיל בפרק הראשון, בו עיקר הנכונות נמצאה דווקא בקרב הליטאים. ההבדל מצביע כמובן על ההטיה המובנית שיש בסקר המבוסס על משתמשים

לעומת שיעור-מוכנות של 17 אחוזים, עומד שיעור גבוה למדי של התנגדות. 41 אחוזים מן המשיבים בחרו לסמן את התשובה: "בשום נסיבות שהן לא אשלח את בני לישיבה תיכונית חרדית" (לוח 2.2). כלומר, שתי חמישיות מן המשיבים מציבים את עצמם בליבה החרדית שאינה מקבלת בשום פנים ואופן את השילוב של לימודים כלליים עם לימודי-קודש, ונשארת נאמנה כל-כולה למודל הנורמטיבי וההגמוני של ישיבה קטנה בה הבנים החרדים עוסקים בלימודי-קודש בלבד.

הזרם החרדי הספרדי עולה בסקר המדגמי כבעל הפוטנציאל הגבוה ביותר

נותר לברר מה עומד ביסודה של מידת הנכונות הגבוהה-יחסית השוררת בקרב הציבור הספרדי החרדי לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית המשלבת לימודים כלליים ומכינה את תלמידיה לבחינות-בגרות. נראה כי הדבר נעוץ בהבדלים התרבותיים השוררים בין החרדים הספרדים לבין הזרמים החרדיים האשכנזים. הבדל אחד ניכר במידת החומרה שבגישה אל היחסים בין העולם החרדי הפנימי לבין העולם החיצוני הכללי. לליטאים ולחסידים יש היסטוריה של חומרה גוברת והולכת בדורות האחרונים, שמתבטאת בהתנגדות רבנית פרו-אקטיבית ובלחץ חברתי של הסביבה הקרובה. בזרם החרדי-ספרדי, שהוא חלק מן המסורת היהודית-ספרדית, יש מידה רבה יותר של פתיחות לעולם החיצוני הכללי. הבדל שני הוא במחויבות הנורמטיבית ללימודים תורניים מלאים. מחויבות זו גבוהה יותר בזרם הליטאי, שהמציא ופיתח במחצית השנייה של המאה ה-20 את "חברת הלומדים" הטוטאלית. הלימודים בישיבה הקטנה מכינים את הצעיר החרדי להיות חבר מלא וראוי ב"חברת הלומדים".

באינטרנט וללא תהליך של דגימה, אך במידה רבה הוא משקף גם את ההרכב התרבותי של חלק מן הישיבות התיכוניות החרדיות, בהן יש חלק משמעותי של תלמידים ממשפחות ספרדיות, ואלו הן בעיקר הישיבות החדשות. הישיבות הוותיקות נשענו בעיקר על הזרם הליטאי, וגם החסידים מיעטו להשתתף במסלול האלטרנטיבי לישיבה הקטנה. אי לכך, הדימוי של הישיבות התיכוניות החרדיות שצמח עם השנים בקרב הציבור החרדי והכללי, התמקד בעיקר בציבור הליטאי. גם תוצאות סקר האינטרנט תמכו בדימוי זה. והנה בא הסקר המדגמי ומשנה את התמונה בנושא פוטנציאל הביקוש. ממצאיו משקפים את הנוכחות הרבה יותר של תלמידים חרדים ספרדים בישיבות התיכוניות החדשות, ובעיקר באותם מוסדות-חינוך על-יסודי-חרדי המשלבים לימודים כלליים בגוון טכנולוגי עם לימודי-קודש, שכן במוסדות אלה יש ייצוג ניכר לתלמידים מן הזרם החרדי-ספרדי. נוכחות זו היא פרי של נכונות קיימת בציבור החרדי הספרדי לשקול את המסלול החינוכי החרדי המשלב גם לימודים כלליים.

נימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית

השאלות, ולכן התשובות אינן מסתכמות למאה אחוזים. בכל נימוק מצוין בלוח הנתונים שיעור המשיבים שסימנו אותו. הדיון בנושא הנימוקים נחלק בין הנימוקים לשליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית לבין הנימוקים לאי-שליחתו.

בסקר המדגמי הוצגו למרואיינים שתי שאלות עוקבות בקשר לנימוקיהם בעד או נגד שליחה של הבן לישיבה תיכונית חרדית. רשימת הנימוקים הוצגה בפני המרואיינים מראש, והם יכלו לסמן יותר מנימוק אחד בתשובה לכל אחת מן

ניתן לחלק את הנימוקים לשתי קבוצות:

הנימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית חולקו בלוח 2.3 דלהלן לשתי קבוצות: נימוקים הנוגעים לקשיים בלימודים בישיבה קטנה, ולכן יש למצוא לו פתרון חינוכי אחר שהישיבה התיכונית החרדית עשויה לספק. "בדיעבד" ונימוקים הנוגעים להעדפות הורים ובנים (נימוק של "לכתחילה"). מבחינת פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות, הנימוקים "בדיעבד" מייצגים את **הדחיפה** (push) של המועמדים מן הישיבות הקטנות לעבר הישיבות התיכוניות חרדיות, ואילו הנימוקים "לכתחילה" מייצגים את **המשיכה** (pull) של הישיבות התיכוניות החרדיות.

א. נימוקים הנוגעים לקשיים של הבן בלימודיו בישיבה קטנה, ולכן יש למצוא לו פתרון חינוכי אחר שהישיבה התיכונית החרדית עשויה לספק. נימוקים אלה הם בבחינת פתרון "בדיעבד", ולא "לכתחילה". הנימוקים השונים נכללים בלוח 2.3;

ב. נימוקים הנוגעים להעדפות-מראש של ההורים או של הבן בקשר ללימודים בישיבה תיכונית חרדית ולא בישיבה קטנה רגילה. נימוקים אלה הם בבחינת נימוקים "לכתחילה", ומבטאים כוונה אידאולוגית הדוגלת בפתרון חינוכי זה. הנימוקים השונים נכללים בלוח 2.3.

לוח 2.3: נימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית

אחוזים	מספרים	נימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית
נימוקים הנוגעים לקשיים בלימודים בישיבה קטנה ("בדיעבד")		
33.1	102	אם הבן אינו מתאים לישיבה קטנה רגילה
13.3	41	אם הבן לא מוכן ללמוד בישיבה קטנה רגילה
11.0	34	אם לא נמצאה ישיבה קטנה רגילה מתאימה לבן
נימוקים הנוגעים להעדפות הורים ובנים ("לכתחילה")		
13.9	43	אם הבן מעדיף ללמוד בישיבה תיכונית חרדית
19.5	60	להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה
20.1	62	מתוך עקרון "תורה עם דרך-ארץ" (לפי הרש"ר הירש)
100.0*	308	סה"כ משיבים שענו על השאלה
	12	משיבים שלא ענו על השאלה
	320	סה"כ משיבים בסקר

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', קיץ 2017
 * כל משיב יכול היה לסמן יותר מנימוק אחד בעד, ולכן האחוזים אינם מסתכמים למאה.

נימוקים הנוגעים לקשיים בלימודים בישיבה קטנה

ולכך מכוונים אותם משיבים שציינו את שני הנימוקים הנוגעים לקשיים בלימודים בישיבה קטנה.

הנימוק השלישי בקטגוריית הנימוקים של קשיים בלימודים בישיבה קטנה, הוא זה האומר כי "לא נמצאה ישיבה קטנה המתאימה לבן". 11.0 אחוזים מן המשיבים על שאלת הנימוקים, ציינו את הנימוק הזה גם כצידוק לשליחת הבן לישיבה קטנה (לוח 2.3), אך הוא אינו ניתן להסבר חד-משמעי פשוט. הסיבות לכך עשויות להיות רבות. ישיבות קטנות רבות עושות מיון של המבקשים לבוא בשעריהן – כל ישיבה ואמות המיון שלה. חלק מאמות-מיון אלו מבוסס על רמת התלמידים, חלק על שמירת אורח החיים החרדי במשפחותיהם, וחלק על השיוך לקבוצה חרדית או זרם חרדי. בהקשר זה מוכרת התופעה שנערים חרדים-ספרדים מתקשים להתקבל לישיבות קטנות ליטאיות, ונאלצים לעמוד לעיתים מול 'מכסה' שמוקצבת לנערים ספרדים בישיבה ליטאית כלשהי.

נימוקים הנוגעים להעדפת הורים ובנים

בקטגוריה זו נכללים שלושה נימוקים לשליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית. הנימוק המושתת על העדפת הבן (11.0%) מכיל שתי אפשרויות (לוח 2.3): האחת היא כי דעתו של הבן אינה נוחה מלימודי הגמרא במשך כל יום הלימודים. השנייה היא כי הבן מעונין בלימודים כלליים הנלמדים בישיבה תיכונית חרדית ומתכוון לגשת לבחינות הבגרות ולהמשיך את דרכו

מלוח 2.3 עולה כי הנימוק השכיח ביותר בין הנימוקים לשליחת בן לישיבה תיכונית חרדית הוא: "אם הבן אינו מתאים לישיבה תיכונית חרדית". נימוק זה צוין על-ידי שלישי (33.1%) מן המשיבים על שאלה זו. שכיחותו של נימוק זה מעידה על המידה הרבה של יסוד "הבדיעבד" בנימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית. שכיחות זו מעידה על המועקה של חלק מן ההורים לנוכח מצב בניהם הלומדים בישיבה קטנה או המתעתדים ללמוד בה, שם כל הלימודים מתרכזים בלימודי גמרא ושאר לימודי-קודש. שכיחותו הרבה של נימוק זה מעידה שוב כי אי-התאמתם של בנים חרדים ללימודים בישיבה קטנה רגילה, עשויה להיות הגורם הראשי שבונה את פוטנציאל הביקוש לישיבה תיכונית חרדית. הנימוק השני בשכיחותו בקטגוריה זו הוא כי "הבן אינו מוכן ללמוד בישיבה קטנה" (13.31%).

שני הנימוקים דלעיל מייצגים את הבעייתיות הנגרמת מכך שלציבור החרדי מוצע מסלול-לימודים נורמטיבי אחד בלבד לגיל התיכון והוא מסלול הישיבה הקטנה. חלק מן הנערים החרדים מתקשים לעמוד בתוכנית הלימודים של הישיבה הקטנה, המושתתת על יום שלם של לימודי-קודש בלבד, בעיקר גמרא, גם אם הם מוכשרים, וקושי זה עומד ביסודה של הנשירה מן הישיבות הקטנות. הישיבות התיכוניות החרדיות מציעות מסלול חלופי של חינוך על-יסודי חרדי המתאים לנערים אלה,

ללימודים מקצועיים או אקדמיים. כך או כך, בנתונים יש כדי להצביע על כך כי גם בקרב דור הבנים ישנם כאלה אשר כבר בגיל 14 מגבשים העדפה למסלול הישיבות התיכוניות החרדיות על-פני מסלול הישיבות הקטנות.

נימוק ההעדפה השני מציין במילים פשוטות כי ראוי שנער חרדי ילמד תורה וגם יבין את עצמו לחיים של פרנסה בכבוד. נימוק זה צוין על-ידי 19.5 אחוזים מן המשיבים שענו בעד שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית (לוח 2.3). מדובר בנימוק תועלתני של "לכתחילה", המבטא את השינוי שחל בשנים האחרונות בקרב חלק מן האוכלוסייה החרדית המבקש לצרף את הגבר למעגל הפרנסה של המשפחה החרדית על-ידי השתתפותו בכוח העבודה במקום או בנוסף לאישה. כאן עולה באופן ברור הסתייגות מן הקונספציה הרווחת בקרב "חברת הלומדים", לפיה הגברים לומדים תורה והאחריות לפרנסת המשפחה נופלת בעיקר על הנשים. יש כאן העמדת קונספציה אחרת, אם כי בניסוח תועלתני ולא אידאולוגי.

נימוק ההעדפה השלישי, המושתת על העיקרון של "תורה עם דרך-ארץ", נובע מטעמים אידאולוגיים ונסמך על כתביו של הרש"ר הירש שקבע כי יש לשלב לימודים כלליים עם לימודי-קודש. מסלול הישיבות התיכוניות החרדיות נתפס חד-משמעית כנובע מנימוק זה וכבחירה של "לכתחילה".

יש להדגיש כי עצם העלאת נימוקים אלה לשליחת הבן ללימודים בישיבה

תיכונית חרדית אינה מעידה בהכרח על הסכמה ברורה של ההורים לעשות זאת. לכך הייתה דרושה תשובה נחרצת, והיא תידון להלן. כאן ניתן לסכם בינתיים ולומר כי **שליש מן המשיבים** מעלים את התאמת הבן ללימודים בישיבה קטנה רגילה כנימוק "בדיעבד" לשליחת הבן ללימודים בישיבה תיכונית חרדית, וכי **חמישית מן המשיבים** מעלים שני נימוקים של "לכתחילה" לכך: האחד הוא: "תורה ודרך-ארץ" והשני: "להכין לפרנסה המכבדת את בעליה". שיעורי משיבים אלה מצביעים על גישה חיובית שעולה מקרב מדגם המשיבים לגבי פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. יש לראות בשיעור זה של חמישית מן המשיבים מעין 'קו עליון' לאומדן פוטנציאל הביקוש האידאולוגי לישיבות תיכוניות חרדיות. מימושו של ביקוש זה תלוי בגורמים רבים, הן בתחום ההיצע של מוסדות אלה והן ביחס ללחץ החברתי המופעל על הורים חרדים לבל ישלחו בן לאותם מוסדות.

המשיבים נשאלו אם הם שולחים, או אם שלחו בעבר בן לישיבה תיכונית חרדית, ואם כן – מה היו הנימוקים לכך. בחיוב ענו על כך 21 משיבים, שהם 6.5 אחוזים מסך כל המשיבים בסקר המדגמי. שיעור זה דומה מאוד לשיעורם של התלמידים הלומדים בשנת תשע"ח בישיבות תיכוניות חרדיות לסוגיהן, ביחס למספר הלומדים בישיבות הקטנות באותה שנה. בפני אלה ששלחו או שולחים בן לישיבה תיכונית חרדית, הוצגה שורת נימוקים אפשריים לשליחת בן לישיבה תיכונית, שהוצגה בפניהם באופן עקרוני. רובם (11 משיבים) ציינו כנימוק

אי-ההתאמה של הבן לישיבה קטנה רגילה, הוא מעט למעלה משליש (34.3%).

המשיבים החרדים הספרדים נוהגים כך בשני הנימוקים שהם בגדר 'בדיעבד'. כרבע (23.9%) מהם ציינו את הנימוק: "אם הבן לא מוכן ללמוד בישיבה קטנה רגילה", בעוד ששיעור המשיבים החסידיים שציינו זאת הוא 6.6 אחוזים בלבד. גם כאן החסידיים שומרים אמנים למודל הנורמטיבי של הישיבה הקטנה, ושוב הם עושים זאת יותר מן הליטאים, אשר 14.8 אחוזים מהם ציינו נימוק זה בעד שליחת בנם לישיבה תיכונית חרדית (לוח 2.4). הספרדים עומדים בראש גם בציון הנימוק: "אם לא נמצאה ישיבה קטנה רגילה מתאימה לבן".

המשיבים החרדים הספרדים בולטים גם בנימוק ה'לכתחילה' המבקש "להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה". 30.1 אחוזים מהם אימצו נימוק זה, בעוד שרק 18.2 אחוזים מן החסידיים אימצו אותו ו-13.9 אחוזים מן הליטאים. אותה חלוקה בין הזרמים החרדיים חוזרת גם בקשר לנימוק שהוא 'לכתחילה' לעילא ולעילא: "מתוך עקרון תורה עם דרך-ארץ" (לוח 2.4).

הזרם החרדי הספרדי עולה בסקר המדגמי כבעל הפוטנציאל הגבוה ביותר מקרב ארבעת הזרמים החרדיים הראשיים בנכונותו לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית. אך לא כך בסקר האינטרנט שנידון לעיל, שם נמצא כי עיקר הנכונות לכך קיימת דווקא בקרב הליטאים. ההבדל מצביע כמובן על ההטיה המובנית של סקר האינטרנט

את "עקרון תורה ודרך-ארץ" וארבעה סימנו את הנימוק: "להכין את הבן לפרנסה המכבדת את בעליה" – שניהם נימוקים של "לכתחילה". האחרים התפזרו בין שורת הנימוקים הבאה: "הבן לא היה מוכן ללמוד בישיבה קטנה" (2). "הבן העדיף ללמוד בישיבה תיכונית חרדית" (2). "הבן לא היה מוכן ללמוד בישיבה קטנה רגילה" (1). אחד המשיבים הוסיף נימוק משלו: "במקום שיהיה חילוני", והדבר מעיד על תפיסת תפקידה של הישיבה התיכונית החרדית כמוסד השומר נער חרדי בגבולות החברה החרדית.

הנימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית לפי זרם חרדי

לוח 2.4 מציג את התפלגות הנימוקים בעד שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית לפי זרם חרדי. בדיקת התפלגות זו מצביעה על חריגה ניכרת של משיבי הזרם החרדי-ספרדי בקשר לנימוקים שהם בבחינת "בדיעבד", כלומר – כפתרון של בעיות אחרות, ולא כמטרה בפני עצמה. מחצית (49.3%) מן המשיבים החרדים הספרדים מציינים את הנימוק: "אם הבן אינו מתאים לישיבה קטנה רגילה", בעוד שהחסידיים נאמנים למודל הנורמטיבי של הישיבה הקטנה אפילו כשהבן אינו מתאים למודל זה. רק קרוב לרבע (23.1%) מן המשיבים החסידיים ציינו נימוק זה של 'בדיעבד' (לוח 2.4). בנושא זה המשיבים הליטאים נמצאים בין הספרדים לבין החסידיים, וחלקם של אלה מתובם שציינו את נימוק

במסלול האלטרנטיבי לישיבה הקטנה. החרדיות, שצמח עם השנים בקרב הציבור החרדי והכללי, התמקד בציבור הליטאי. גם תוצאות סקר האינטרנט תמכו בדימוי זה. והנה בא הסקר המדגמי ומשנה את התמונה בנושא פוטנציאל הביקוש.

המבוסס על משתמשים באינטרנט, וללא תהליך של דגימה, אך במידה רבה הוא משקף גם את ההרכב התרבותי של חלק מן הישיבות התיכוניות החרדיות, בהן יש חלק משמעותי לתלמידים ממשפחות ליטאיות. הישיבות הוותיקות נשענו בעיקר על הזרם הליטאי וגם החסידים מיעטו לבחור

לוח 2.4: נימוקים בעד שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית לפי זרם חרדי באחוזים

זרם חרדי			סה"כ*	נימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית
ליטאים	חסידים	חרדים ספרדים		
נימוקים הנוגעים לקשיים בלימודים בישיבה קטנה - נימוק של 'בדיעבד'				
34.3	23.1	49.3	33.1	אם הבן אינו מתאים לישיבה קטנה רגילה
14.8	6.6	23.9	13.3	אם הבן לא מוכן ללמוד בישיבה קטנה רגילה
9.2	9.1	17.8	11.0	אם לא נמצאה ישיבה קטנה רגילה מתאימה לבן
נימוקים הנוגעים להעדפות הורים ובנים - נימוק של 'לכתחילה'				
13.0	14.9	15.1	13.9	אם הבן מעדיף ללמוד בישיבה תיכונית חרדית
13.9	18.2	30.1	19.5	להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה
13.9	19.8	28.8	20.1	מתוך עקרון 'תורה עם דרך-ארץ' (לפי הרש"ר הירש)
100.0	100.0	100.0	100.0	סה"כ המשיבים שענו על שאלת הזרם החרדי ועל שאלת הנימוקים

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', קיץ 2017.
 *סה"כ הנימוקים עולה על סה"כ המשיבים כי בשאלון ניתנה אפשרות לענות על יותר מנימוק אחד. לכן האחוזים מסתכמים ליותר ממאה.

של החרדים הספרדים לאפשרות לשלוח בן למוסד-חינוך חרדי בו מלמדים לימודי-קודש ולימודי-חול תחת קורת-גג אחת. לפתיחות זו יש שורשים במסורת יהדות

הנתונים בלוח 2.4, העוסק בהבדלים בין הזרמים החרדיים בקשר לנימוקים בעד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית, מבליטים ביתר-שאת את פתיחותם היחסית

בנייתוח הנתונים הנוגעים להבדלים בין הזרמים החרדים השונים בקשר לנימוקים בעד שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית, נערכה גם בדיקה בקשר לשני תת-זרמים חרדיים הנחשבים קיצוניים מבחינת החומרה החרדית: 'הפלג הירושלמי' שהוא חלק מן הזרם הליטאי, וחסידות גור שהיא חלק מן הזרם החסידי. כצפוי, כל המשיבים שציינו כי הם אנשי הפלג הירושלמי נמנעו לציין אפילו נימוק אחד בעד. ומקרב 13 חסידי גור היו 2-4 שציינו נימוק של 'בדיעבד' כלשהו. המספרים הם קטנים מבחינה סטטיסטית, אך בכל זאת ניתן להעריך כי בשוליים המחמירים של הציבור החרדי אין לצפות לפוטנציאל ביקוש ללימודים בישיבה תיכונית חרדית.

המזרח עוד קודם למפגש הלוהט שלה עם החרדיות האשכנזית (לופו, 2004). פתיחות זו גובשה בימי עבודת החינוך של כי"ח בקרב יהדות צפון-אפריקה וארצות המזרח התיכון – עבודה שהתמקדה בהשכלה כללית ובהכנה לחיים של פרנסה. פתיחות זו היא שעומדת ביסוד הקלת הראש של החרדים האשכנזים ביחס ל"אוטנטיות החרדית" של המזרחים שזה מקרוב באו לחרדיות (ליאון, 2010; ליאון, 2014: 7). פתיחות זו חפה יחסית משמרנות נחרצת ומקנאות לוחטת המאפיינת לא רק את יהודי מזרח-אירופה החרדים, אלא גם את שאר הקהילות היהודיות שחיו בחלק זה של היבשת. כל אלה שכנו בקרב עמים – רוסים, פולנים, ליטאים, אוקראינים, סלובקים והונגרים – אשר השמרנות וקידוש המסורת הקולקטיבית מאפיינים אותם עד עצם הימים האלה.

נימוקים נגד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית

חינוך אלה הם ברובם המכריע מרוחקים מן הבית ובנויים על חיי פנימייה.

נימוקי השקפה

בקטגוריה זו נמצא נימוק אחד בלבד והוא: "ההבשרה הראויה היחידה לגדול כבן-תורה היא דרך הישיבה הקטנה", והוא צוין על-ידי 54.5 אחוזים מקרב המשיבים – הערך הגבוה ביותר מבין הנימוקים השוללים שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית (לוח

גם הנימוקים נגד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית הוצגו בפני המשיבים עם בקשה להתייחס אליהם. התוצאות מוצגות בלוח 2.5 להלן בארבע קטגוריות: נימוקי השקפה; נימוקים של איום תרבותי; נימוקים חברתיים ונימוקים משפחתיים. הנימוקים בשלוש הקטגוריות הראשונות מאפיינים את ההתנגדות לתופעת הישיבות התיכוניות החרדיות בקרב הציבור החרדי ומשפיעות על פוטנציאל הביקוש להן. הנימוקים המשפחתיים קשורים לעובדה שמוסדות-

שהוא שכבת הליבה שלו. למעלה ממחצית המשיבים רואים בישיבה הקטנה הרגילה את אחד הבסיסים החשובים לבניית הגבר החרדי, במיוחד זה המיועד להיות בן-תורה. כאן מצוי עיקרה של ההסתייגות החמורה מלימודים בישיבה תיכונית חרדית שאינה מקדישה את כל כולה ללימודי-קודש, אלא משלבת אותם בלימודים כלליים.

2.5). נימוק זה מבטא את הנורמה השוררת בקרב חלק גדול של הציבור החרדי, ועליו מתבססת ההתנגדות הרבנית וכן הלחץ החברתי הקיים בציבור החרדי כנגד שליחת בנים לישיבות החרדיות. נימוק זה מציב את הישיבה הקטנה הרגילה כמסלול-לימודים של "לכתחילה", דהיינו מסלול נורמטיבי דומיננטי של חלק גדול מן הציבור החרדי

לוח 2.5: נימוקים נגד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית

אחוזים	מספרים	נימוקים נגד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית
נימוקי השקפה		
54.5	168	ההכשרה הראויה היחידה לגדול כבן-תורה היא בישיבה קטנה רגילה
נימוקים של איום תרבותי		
45.1	139	לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיט את הנער מדרך החיים החרדית
36.0	111	בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי
נימוקים חברתיים		
32.5	100	בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתים חרדיים טובים
4.2	13	בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית
נימוקי אי-נחוחת משפחתית		
5.2	16	בישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים ללא פנימייה
100.0*	308	סה"כ המשיבים שענו על השאלה
	12	משיבים שלא ענו על השאלה
	320	סה"כ משיבים בסקר

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', קיץ 2017
 *סה"כ מספר התשובות גדול מסה"כ אלה שענו על השאלה, משום שכל משיב יכול היה לענות על יותר מנימוק אחד.

המשיבים היה: "לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיר את הנער מדרך החיים החרדית", ו-1.45 אחוזים מהם ציינו אותו כנימוק לאי-שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית (לוח 2.5). הדיבורים על כך רווחים בקרב הציבור החרדי ומועלות דוגמאות בולטות לכך. כלומר: לא זו בלבד שהישיבה התיכונית החרדית לא תאפשר ללומד בה לגדול כבן-תורה – היא עלולה גם להסיט אותו מדרך החיים החרדית. לנימוק זה נוסף גם נימוק-נגד והוא כי "אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי בישיבות התיכוניות החרדיות", אותו ציינו 36.0 אחוזים מן המשיבים (לוח 2.5). נראה כי דעה זו שוררת בחלקים גדולים מן הציבור החרדי, ומקורה בדברים העוברים מפה לאוזן וגם ברשתות החברתיות, ובמיוחד בפשקווילים ובהודעות פוסקות של מנהיגי הציבור. ייתכן כי דימוי זה התגבש בהתבסס על הדימוי של אותן ישיבות תיכוניות חרדיות המשרתות נערים נושרים ונערים משולי החברה החרדית – דימוי המושלך גם על הישיבות התיכוניות האיכותיות המקפידות לקיים אורח-חיים חרדי מלא. דימוי זה משולב בנימוק החברתי כי "בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתי חרדיים טובים", אותו ציינו 32.5 אחוזים מאלה שהשיבו על שאלה זו (לוח 2.5).

שתי הקטגוריות הראשונות – ההשקפה והאיום התרבותי – של נימוקים לאי-שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית, מצטרפות יחד לחזית ההתנגדות האידאולוגית-תרבותית למוסד-חינוך כזה. מצד אחד רווחת

ההשקפה זו נטועה כה עמוק בציבור החרדי עד כי גם בקרב המשיבים ששלחו או שולחים בעת הסקר בן לישיבה תיכונית, שיעור אלה שהעלו את הנימוק ההשקפתי הזה הוא 19.4 אחוזים בלבד. כלומר: גם אם מישוהו אכן שלח או שולח את בנו לישיבה תיכונית, הוא עשה זאת כנראה 'בדיעבד', מחמת אילוץ כלשהו כגון חוסר-התאמה של הבן לישיבה קטנה. כלומר, גם אצל חלק מאלה ששלחו או שולחים את בניהם ללמוד בישיבה קטנה, שלטת עדיין הנורמה השלטת בחברה החרדית. רק 25% מהם השיבו בסקר המדגמי כי "אין לי בעיה לשלוח את בני לישיבה תיכונית חרדית". תופעה זו מאפיינת גם רוב מקרב החרדים "המתחדשים" או "הפתוחים" הממשיכים לדגול בנורמות החרדיות הוותיקות למרות שהם עצמם חורגים במידה זו או אחרת מדפוסי ההתנהגות החרדיים הוותיקים והשמרניים (דיין, 2017).

נימוקים של איום תרבותי

נימוקים אלה חושפים את החשש התרבותי מפני הישיבות התיכוניות החרדיות, וזאת מעבר להשקפה כי הן אינן בגדר מסלול נורמטיבי בעיני האוכלוסייה החרדית. על פי נימוק אחד של איום תרבותי, מוסדות אלה נתפסים כעשויים להסיט את הנער מדרך החיים החרדית. טיעון מאיים זה נכלל בחלק גדול מן הדברים המופצים על-ידי המנהיגות הרבנית, עד כדי איומים של "שמד" המופיעים בפסקים שמתפרסמים בעיתונות המודפסת או בפשקווילים. נימוק אחד של איום תרבותי אשר הוצב בפני

ההשקפה כי יש לעצב את דמותו הנער החרדי בדרך הנכונה והמתאימה לאדם חרדי, ומצד שני להגן על הנער החרדי מסכנות התרבות האורבות לו בישיבות התיכוניות החרדיות. נתוני הסקר מצביעים על כך כי **בין שליש למחצית מן המשיבים** מעלים נימוקים הכלולים בשתי קטגוריות אידאולוגיות-תרבותיות אלו, המהוות את בסיס ההתנגדות לשליחת בן חרדי לישיבה תיכונית חרדית. אולם יש לשים לב לכך ששיעור ניכר למדי של משיבים לא שלל חד-משמעית את המסלול של ישיבה תיכונית חרדית.

נימוקים חברתיים

כאמור, בקרב חלק מן הציבור החרדי מצטיירות הישיבות התיכוניות החרדיות כמוסדות-חינוך המושכים אליהם נערים שאינם עומדים בקריטריונים לימודיים והתנהגותיים. יתרה מזו: רווחת התפיסה כי הנערים הלומדים במוסדות כאלה באים מקבוצות-שוליים שאינן נכללות בזרם המרכזי של החברה החרדית. תפיסה זו מגבילה את פוטנציאל הביקוש למוסדות כאלה אף בקרב מי שאינם עשויים לשלול אותם מבחינה השקפתית.

נימוק חברתי אחד שהוצב בפני המשיבים נוסח כדלקמן: "בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתים חרדים טובים". את הנימוק הזה אימצו 32.5 אחוזים מן המשיבים (לוח 2.5) וזהו שיעור גבוה למדי המעיד על הבעייתיות הנוספת שבפניה עומד מסלול הישיבות התיכוניות

החרדיות, מעבר להתנגדות ההשקפתית כלפיו בקרב הציבור החרדי. ייתכן כי חלק לא מבוטל של משקי-בית חרדיים שאינם מתנגדים מבחינה השקפתית למסלול זה, נרתעים מלשלוח אליו את בנם מחמת הדימוי החברתי הנמוך שלתלמידיו בקרב הציבור החרדי. הדבר נובע מכך שבמסלול זה קיימים סוגים שונים של מוסדות – חלקם מיועדים לנוער חרדי נושר או לבניהם של בעלי-תשובה המתקשים ללמוד בישיבה קטנה, וחלקם מיועד לנוער דתי וחילוני של "מתחזקים" או של נוער "קירוב". חלקם האחר הוא מוסדות בהם קיימת רמה גבוהה של לימודי-קודש ולימודים כלליים, ובלמודים הכלליים מכינים את התלמידים לעמוד בבחינות הבגרות, גם כאלה של חמש יחידות. מתגובות המשיבים עולה כי ישנה הבחנה תדמיתית ברורה בין שני סוגי הישיבות התיכוניות החרדיות.

סוגיה אחרת הכרוכה בנימוק חברתי היא זו של ההרכב העדתי הקיים במוסדות הלימוד. בקרב הציבור החרדי קיימת תופעה של הדרה עדתית בחלק ממוסדות החינוך שלו, ונשוא ההדרה הם ילדים מעדות המזרח. אולם מן הסקר המדגמי עולה כי המשיבים אינם מייחסים משקל רב לנושא זה. רק 4.2 אחוזים מן המשיבים ציינו את הנימוק כי "בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית", שהוא ניסוח מעודן קמעא של תופעת ההדרה העדתית (לוח 2.5). כנראה שגם בסקר מדגמי הנערך בפרטיות ובאנונימיות, אין מעלים נושאים שלא מקובל להעלותם בפרהסיה.

נימוקים משפחתיים

הנימוק המשפחתי היחיד שהוצב בפני המשיבים לשאלון הסקר המדגמי, הוא זה שבישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים, על-פיו הנערים לנים בבית-הוריהם ולא בפנימייה. מתוך החקירה של הישיבות התיכוניות החרדיות עולה כי מסתמנת יציאה מן המודל הרווח במוסדות אלה המבוסס על מסגרת של פנימייה.

בסקר האינטרנטי לאיתור ראשוני של ביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות (פרק ראשון) הועלתה תלונה על כך שאין בישיבות התיכוניות החרדיות היצע על פי המודל האקסטרני, והיו מי שציינו כי לא ישלחו את בניהם ללמוד הרחק מבתיהם, במוסדות בהם הם גם ילונו. אולם הממצאים בסקר המדגמי מצביעים על כך שנימוק זה אינו רווח, ורק 5.2 אחוזים מן המשיבים ציינו אותו כחסם (לוח 2.5). יחד עם זאת יש לזכור כי מדובר במדגם ארצי, בו יש משיבים המתגוררים ביישובים עירוניים בהם אין ישיבות תיכוניות חרדיות, ואלה עשויים להיות זקוקים לסידורי פנימייה עבור בניהם. ניתן לשער כי בסקר מדגמי שייערך בריכוז החרדי הגדול בירושלים בלבד, יעלו שיעורים גבוהים יותר מזה שעלה בסקר המדגמי הנוכחי. ואכן, בשתי הישיבות התיכוניות החרדיות הפועלות בתוך ירושלים, רוב התלמידים הם אקסטרניים.

נימוקים נגד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית, לפי זרם חרדי

גם במיון זה, של נימוקי הנגד לפי זרם חרדי, ניתנה אפשרות ליותר מתשובה אחת. הנימוקים חולקו לקבוצות הבאות: נימוקי השקפה; נימוקים של איום תרבותי; נימוקים חברתיים; נימוקים משפחתיים. לוח 2.6 מציג נתונים על התפלגות המשיבים לפי נימוקים אלה.

בלוח 2.6 להלן בולטים שיעורים נמוכים במרבית הנימוקים של משיבי הזרם החרדי הספרדי, והדבר מעיד על הסתייגות חמורה פחות מן הישיבות התיכוניות החרדיות בקרב החרדים הספרדים בהשוואה לשני הזרמים החרדיים האשכנזים. רק 43.7 אחוזים מן המשיבים החרדים הספרדים ציינו את נימוק ההשקפה הטוען כי "ההכשרה הראויה היחידה לגדול כבן תורה היא דרך ישיבה קטנה רגילה", וזאת לעומת 51.6 אחוזים מקרב המשיבים החסידיים ו-57.5 אחוזים בקרב המשיבים הליטאים. זהו נימוק הקובע עמדה השקפתית לגבי לימודים בישיבה תיכונית, ומשיבי הזרם החרדי הספרדי, כדרכם בנימוקים רבים אחרים, מחמירים בכך פחות ממשיבי שני הזרמים האחרים.

כך הדבר בקשר לנימוק התרבותי הטוען כי "בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי". רק 23.2 אחוזים מקרב המשיבים החרדים הספרדים ציינו נימוק זה של איום תרבותי, וזאת בהשוואה ל-43.6 אחוזים מקרב החסידיים, ו-34.3 מקרב הליטאים (לוח 2.6). לעומת

זאת, שיעורם של משיבי שלושת הזרמים דומה בקשר לנימוק הנגד הטוען כי "לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיר את הנער מדרך החיים החרדית" והוא עומד על מעט מעל 40 אחוזים (לוח 2.6). ניתן אפוא לומר בהכללה כי הגישה של המשיבים מן הזרם הספרדי נמצאה נוקשה פחות בקשר לישיבות התיכוניות החרדיות בהשוואה למשיבי שני הזרמים החרדיים האחרים. ממצא זה מתאים לממצאי המחקר של נסים ליאון על החרדיות "הרכה" בקרב זרם זה (ליאון, 2010).

לוח 2.6: נימוקים נגד שליחת בן לישיבה חרדית לפי זרם חרדי באחוזים

זרם חרדי			סה"כ	נימוקים נגד שליחת בן לישיבה תיכונית חרדית
ליטאים	חסידיים	ספרדים		
נימוקי השקפה				
57.5	51.6	43.7	52.6	ההכשרה הראויה היחידה לגדל בן-תורה היא בישיבה קטנה
נימוקים של איום תרבותי				
45.1	42.8	42.3	43.4	לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיט את הנער מדרך החיים החרדית
34.5	43.6	23.2	34.7	בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי
נימוקים של איום חברתי				
12.4	35.7	29.5	31.2	בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתים חרדיים טובים
1.7	7.9	1.3	4.1	בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית
נימוקים משפחתיים				
2.6	4.7	9.0	5.0	בישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים ללא פנימיה
100.0	100.0	100.0	100.0	סה"כ ענו על השאלה*

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', אביב 2017.
 * שלושה משיבים לא ציינו את הזרם החרדי לו הם שייכים.
 * סך כול מספר הנימוקים שהועלו על-ידי מי שענו על שאלת הנימוקים, גדול ממספר המשיבים לשאלה, בשל האפשרות לציין יותר מנימוק אחד. לכן אחוזי ההתפלגות מסתכמים ליותר ממאה אחוזים.

המשיבים מכל שלושת הזרמים החרדיים היו שותפים בשיעור נמוך מאוד של ציון נימוק הנגד, לפיו: "בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית", אולם ניתן להבחין בשיעור גבוה יותר בקרב משיבי הזרם החרדי-ספרדי. סוגיה זו, כאמור, דורשת בדיקה מפורטת יותר בעתיד, מפאת חשיבות הנושא להקמה של מערך הישיבות התיכוניות בעתיד.

בקרב משיבי הזרם החסידי בולט השיעור הגבוה-יחסית של אלה שציינו את שני הנימוקים החברתיים. האחד טוען כי "בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתים חרדיים טובים", והשני טוען כי "בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית". ואכן, רגישות חברתית זו, בעיקר בהיבטיה החברתיים, התגלתה במוסדות-חינוך חסידיים בקשר לקליטת תלמידים שאינם מן הזרם החסידי, ובמיוחד אותה חסידות שעליה מושתת המוסד החינוכי הספציפי.

גובה שכר הלימוד

במילים אחרות, ייתכן כי רבים מאלה שלא ענו על השאלה הנוגעת לשכר הלימוד היו מוכנים לציין סכום נמוך מ-500 ש"ח, אך הוא לא נזכר בשאלון. כלומר: גם אלה שלא ענו על השאלה הנוגעת לשכר הלימוד המקסימלי שהם מוכנים לשלם, מצטרפים אל מי שמוכנים לשלם 1,000 ש"ח ומטה, ובכך עומד שיעורם של כל אלה על 88.5 אחוזים (לוח 2.7).

ייתכן כי המשיבים סימנו רמות של שכר-לימוד הנהוגות בישיבות קטנות. מדובר אולי ברצון להשוות את רמת שכר הלימוד בישיבות התיכוניות החרדיות לזו הנהוגה בישיבות הקטנות, וכך לא להטיל על ההורים השולחים את בנם לישיבה תיכונית חרדית עול כספי כבד בהרבה מזה שהיה מוטל עליהם אילו שלחו אותו לישיבה קטנה.

סוגיית שכר הלימוד בישיבה תיכונית חרדית, עלתה בסקר האינטרנט וחזרה ונבדקה בסקר הסטטיסטי המדגמי. המשיבים לסקר המדגמי נשאלו מהו גובה שכר הלימוד החודשי המקסימלי שהם יכולים לשלם, ונקבעה להם שורה של תשובות, מהן היה עליהם לבחור אחת. המונח 'שכר-לימוד' ציין את כל התשלומים שעל ההורים לשלם, כולל דמי פנימייה. להפתעת החוקרים, 22.2 אחוזים מן המשיבים לא ענו על שאלת שכר הלימוד החודשי המקסימלי בשאלון הסקר. שיעור הימנעות גבוה כזה לא התקיים באף אחת משאלות הסקר. ההסבר שהחוקרים מציעים לכך הוא כי זהו ביטוי להסתייגות מן הסכום של 500 ש"ח, שהוא הסכום הנמוך ביותר של שכר-לימוד שהוצג בשאלון שהמשיבים מוכנים לעמוד בו.

לוח 2.7: גובה שכר-לימוד חודשי מקסימלי

אחוזים	מספרים	גובה שכר-לימוד מקסימלי
22.2	71	לא ענו על השאלה
32.5	104	500 ש"ח
33.8	108	1,000 ש"ח
6.2	20	1,500 ש"ח
2.2	7	2,000 ש"ח
3.1	10	יותר מ-2,000 ש"ח
100.0	320	סה"כ משיבים

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', אביב 2017

המשיבים החרדים הספרדים לא לקחו חלק ניכר בתופעה של הימנעות מלענות על שאלת שכר הלימוד המקסימלי. הסיבה לכך אינה ברורה, שהרי מצבם הכלכלי אינו איתן מזה של החסידיים והליטאים. אולי יש כאן ביטוי להבדלים תרבותיים המבטאים הרגלים פחותים של תלות במשאבי-ציבור, או חוסר חשש לחשוף את היכולת הכלכלית בהצהרה הנוגעת לגובה שכר הלימוד המקסימלי שאדם מוכן לשלם. כך או כך, השיעור הנמוך מאוד בקרב החרדים הספרדים של אלה שלא ענו על השאלה, מקשה להשוות בין שלושת הזרמים, בעיקר ברמות הנמוכות של שכר הלימוד. לכן נזקקנו להשערה כי אי-מענה על השאלה בדבר שכר הלימוד המקסימלי מבטא אצל כל הזרמים מעין הצבעה על שכר-לימוד רצוי של מתחת ל-500 ש"ח. בכל זאת, על מנת לערוך השוואה בין הזרמים החרדיים, ערכנו השוואה בין שכר-לימוד חודשי מקסימלי של 1,000 ומטה בצירוף שיעורם של אלה שלא ענו על השאלה בכל זרם חרדי, בהנחה שגם אלה התכוונו לרמה נמוכה של שכר-לימוד חודשי מקסימלי. הצירוף הזה של שיעורים נמוכים של שכר הלימוד החודשי המקסימלי, נכלל בשורה משלו בלוח 2.8. מצירוף זה עולה כי החסידיים הם בעלי השיעור הגבוה ביותר (95.5%) של המציינים רמות של שכר-לימוד מקסימלי. אחריהם באים החרדים הספרדים עם שיעור של 88.4 אחוזים, והליטאים ששיעורם בקרב מצייני הרמות הנמוכות של שכר הלימוד המקסימלי הוא 82.2 אחוזים (לוח 2.8)

ראוי להדגיש כי רק 11.5 אחוזים מן המשיבים ציינו כי שכר הלימוד המקסימלי שיוכלו לשלם עולה על 1,000 ש"ח לחודש. לתוצאה זו יש השלכות על מידת הסיוע שיש להגיש להורים המעוניינים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית, כאשר המערך הכספי של ישיבות מסוג זה דורש שכר-לימוד גבוה במידה ניכרת, כפי שהיה נהוג בישיבות הוותיקות. ואכן, הורדת שכר הלימוד ברבים מן המוסדות החדשים תרמה אולי אף היא לגידול במספר התלמידים במוסדות אלה בשנים האחרונות.

לוח 2.8 מציג את הנתונים על שכר הלימוד החודשי המקסימלי שמשויבים מוכנים לשלם, לפי שלושת הזרמים החרדיים.

לוח 2.8: גובה שכר-לימוד חודשי מקסימלי אפשרי, לפי זרם חרדי באחוזים

זרם חרדי			גובה שכר הלימוד המקסימלי
ליטאים	חסידיים	חרדים ספרדיים	
28.3	27.8	3.8	לא ענו על השאלה
21.2	36.6	43.6	500 ש"ח
32.7	30.9	41.0	1,000 ש"ח
82.2	95.3	88.4	צירוף כל הנ"ל
11.5	1.6	6.4	1,500 ש"ח
3.5	0.0	2.6	2,000 ש"ח
2.7	3.2	2.6	יותר מ-2,000 ש"ח
100.0	100.0	100.0	סה"כ

מקור: סקר סטטיסטי מדגמי של מכון ירושלים למחקרי מדיניות בביצוע חברת 'אסקריא', אביב 2017

החדשים החלו לפתוח מסלול זה של חינוך על-יסודי חרדי לבנים בפני מגוון חברתי-כלכלי רחב של הורים חרדים, ובכך גם נפתח פתח אל החרדים הספרדיים והחסידיים. יש לצפות כי בשנים הבאות יגדל חלקם של שני זרמים אלה במסלול הישיבות התיכוניות החרדיות, אשר בשנים עברו היה שמור בעיקר למעמד ביניים-גבוה מקרב הליטאים.

המסקנה העיקרית העולה מן הנתונים בלוחות 2.7 ו-2.8 היא כי רובם הגדול של המשיבים מכל שלושת הזרמים, מתמקדים ברמות שכר-לימוד חודשי מקסימלי של 1,000 ש"ח ומטה. הדברים תואמים את ההתפתחות בקרב הישיבות התיכוניות החרדיות החדשות, שהחלו להוריד מחירים על מנת לפתוח את שעריהן בפני קהל של בעלי הכנסה בינונית ומטה. המוסדות

תיכונות חרדיות. הפעם נעשה הסקר לפי כל הכללים הנהוגים. הוא היה מבוסס על מדגם סטטיסטי של האוכלוסייה החרדית, שנבנה על-ידי חברת 'אסקריא' המתמחה בסקרים בקרב האוכלוסייה החרדית. הממצא הראשי של סקר זה הוא כי 17 אחוזים מן המשיבים במדגם סימנו בחיוב את התשובה: "אין לי בעיה לשלוח את הבן לישיבה תיכונית חרדית". בתשובה זו יש מקום לראות הבעת נכונות ברורה לשלוח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית.

המשמעות של 17 אחוזים במונחים של תלמידים פוטנציאליים לישיבות התיכוניות החרדיות, נמדדת על בסיס מספר התלמידים הלומדים בישיבות הקטנות. בשנת תשע"ח לומדים בישיבות הקטנות 30,000 תלמידים. באותה שנה לומדים בישיבות התיכוניות החרדיות 1,972 תלמידים, שהם 6.5 אחוזים מן הלומדים בישיבות הקטנות, שהן המוסד ההגמוני והשכיח ביותר בקרב האוכלוסייה החרדית. הממצא של 17 אחוזים במונחים מספריים, פירושו אפשרות להרשמתם של כ-5,000 תלמידים חדשים לישיבות תיכוניות חרדיות. אם מנכים את מספר הלומדים במוסדות אלה בשנת תשע"ח – שהוריהם מיוצגים באופן זה או אחר בסקר – הרי שמדובר בתוספת של כ-3,000 תלמידים. בהנחה ששני שלישים מאלה עשויים לממש את כוונות הוריהם כפי שבוטאו בסקר עצמו – חרף הלחץ החברתי

לנוכח הגידול שחל בשנים האחרונות במספר תלמידי הישיבות התיכוניות החרדיות המשלבות לימודי-קודש ולימודים כלליים המכונים לבחינות הבגרות, ערך מכון ירושלים למחקרי מדיניות שני סקרים שמטרתם לאמוד את פוטנציאל הביקוש למוסדות אלה, וזאת על מנת ליצור בסיס לתכנון ההיצע שלהם בשנים הבאות. שני הסקרים גילו, כל אחד בדרכו, כי אכן יש פוטנציאל לא מבוטל של ביקוש לסוג זה של מוסדות חינוך על-יסודי חרדי.

סקר האינטרנט שנערך באביב 2016 איתר כ-400 הורים חרדים המוכנים או נוטים לשלוח את בניהם לישיבה תיכונית חרדית, וזאת באמצעות הצבת שאלון באתר אינטרנט חרדי וברשתות חברתיות של אנשים חרדים. מספר זה של תלמידים פוטנציאליים יכול לשמש לבדו בסיס לתגבור המוסדות הקיימים בשנים הקרובות ולהותיר מהם די כדי להקים מוסד נוסף או שניים. מבחינה זו, אף שסקר האינטרנט לא הכיל מרכיבים של סקר סטטיסטי מדגמי, היה בו בעת שנערך כדי לעודד את הגורמים המעורבים בקידום המסלול הישיבתי המאפשר לנערים חרדים לשלב לימודי-קודש עם לימודים כלליים.

באביב 2017 ערך מכון ירושלים למחקרי מדיניות סקר סטטיסטי מדגמי בנוגע לפוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות

להימנע מכך – ניתן לצפות כי בשנים הקרובות יצטרפו לישיבות התיכוניות החרדיות כ-2,000 תלמידים – חלקם לישיבות התיכוניות החרדיות הקיימות וחלקם לישיבות תיכוניות חרדיות חדשות שיוקמו על-ידי יזמים שונים.

ממצאי הסקר מאפשרים גם לאמוד את גודלה של ההתנגדות ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות. 41 אחוזים מן המשיבים הביעו התנגדות מוחלטת לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית. משיבים אלה מייצגים את הליבה החרדית המחויבת באופן מלא למסלול הלימודים הנורמטיבי וההגמוני של לימודי בנים חרדים בישיבה קטנה, בה לומדים רק לימודי-קודש. בליבם לא עולה כל אפשרות לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית, בה לומדים גם לימודים כלליים המכינים לבחינות הבגרות.

בתווך, בין המוכנים לבין המתנגדים, נמצאים 42 אחוזים של המשיבים אשר לא הביעו אף אחת מן הדעות הנחרצות – בעד או נגד שליחת הבן לישיבה תיכונית חרדית. זוהי קבוצה שניתן להגדירה "מתלבטים ושוקלים", אשר עדיין אין להם דעה לכאן או לכאן, אך בינתיים נשארים מחויבים במידה כלשהי למודל ההגמוני והדומיננטי של הישיבה הקטנה. אולם יש להניח כי גם בקרב אלה עשויה לשכון מידה לא-מבוטלת של פוטנציאל-ביקוש ללימודים בישיבה תיכונית חרדית. אלה עשויים להתווסף בשנים הקרובות לאותם 17 אחוזים אשר נקטו עמדה חיובית ברורה בקשר לשליחת בניהם לישיבה תיכונית חרדית.

לסיכום, הסקר הסטטיסטי המדגמי מצביע על כך כי אומדן הביקוש הפוטנציאלי ללימודים בישיבה תיכונית חרדית עשוי לעמוד על **17 אחוזים** ממספר הלומדים בישיבה קטנה בשנת תשע"ח (כ-30,000), כלומר: **כ-5,000 תלמידים**.

בסקר האינטרנט, שהיה פתוח לכל מי שבחר לענות על השאלון, היו רובם הגדול של המשיבים ליטאים. הדבר שיקף כנראה את המעורבות של בני זרם זה באינטרנט. אולם בסקר הסטטיסטי המדגמי נמצאו בקרב המשיבים הליטאים רק 13 אחוזים שציינו כי אין להם בעיה לשלוח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית. שיעור דומה (15%) ציינו זאת בקרב המשיבים החסידיים. בקרב החרדים הספרדים הגיע שיעור זה לכדי 26 אחוזים. לעומת זאת נמצא כי החרדים הספרדים מגלים נכונות רבה יותר לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית ממשיבי שני הזרמים החרדיים האחרים. מסתבר כי בקרב הזרם הספרדי, שלא התעניין מאוד בישיבות התיכוניות החרדיות בראשית דרכן, נהיה לפלא-שוק פוטנציאלי בולט שלהן. ולא זו בלבד: גם שיעור המתנגדים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית קטן במידה ניכרת בקרב הספרדים החרדים לעומת שני הזרמים החרדיים האחרים. בעוד ששיעור המתנגדים בקרב החסידיים הוא 49 אחוזים, ובקרב הליטאים 48 אחוזים, שיעור המתנגדים בקרב החרדים הספרדים עומד על 19 אחוזים בלבד. אין ספק כי שני נתונים אלה – שיעור הנכונות הגבוה ושיעור ההתנגדות הנמוך – מעמידים את הזרם החרדי הספרדי כבסיס חדש

כבר ישיבה המעידה על עצמה כי היא מוסד חינוכי חסידי. היא נקראת 'המדרשה החסידית לצעירים' והיא הצליחה לגייס מספר נכבד למדי של תלמידים.

במקביל, שיעור החרדים הספרדים המתנגדים לשלוח בן לישיבה תיכונית חרדית נמוך במידה ניכרת משיעור המתנגדים לעשות זאת בקרב החסידים והליטאים. התמונה העולה מכך היא שהחרדים הספרדים פתוחים יותר ללימודים במסלול המשלב לימודי-קודש עם לימודים כלליים מן החסידים ומן הליטאים.

של תלמידים המבקשים ללמוד בישיבות תיכוניות חרדיות.

השאלה התכנונית העומדת על הפרק היא אם לעמוד על כך שכל הישיבות התיכוניות החרדיות ייפנו אל כל הזרמים כאחד, ותישמר בהן מידה כלשהי של עירוב בין הזרמים. חלופה אחרת היא ליצור אפשרות למגוון של הרכבים תרבותיים חרדיים, כך שבצד המוסדות מרובי הזרמים יקומו מעט מוסדות שיהיו בנויים על זרם אחד בלבד. הדבר אמור בעיקר לגבי הזרם החסידי והזרם החרדי-ספרדי. בביתר-עילית קיימת

שתי גישות ללימודים בישיבה תיכונית חרדית: 'בדיעבד' ולכתחילה

באוכלוסייה החרדית שאינם בזרם המרכזי שלה, כגון נערים בתהליכי-נשירה ובנים של בעלי-תשובה, כפי שתואר בפרסום הראשון.

משנת ה'לכתחילה': לעומתם היו בשני הסקרים משיבים הרואים בישיבה התיכונית החרדית דפוס-חינוך חרדי ראוי "לכתחילה", העומד במקביל לישיבה הקטנה כספק חינוך חרדי מורכב, אך שלם. יש גם המקווים כי "ככל שיפתחו יותר ישיבות (תיכוניות חרדיות) כך יסתגלו לרעיון והוא יהפוך ממוקצה למצווה", אך כדי שהדבר יקרה, ראוי לדעתם שתינתן לכך תמיכה של גדולי הדור ותינתן לכך גושפנקא או לגיטימציה. יחד עם זאת, רבים מהם אינם מוותרים, ודורשים

מתוך ההערות וההצעות של הורים המעוניינים שבניהם ילמדו בישיבה תיכונית חרדית והשיבו לסקר האינטרנט, ומתוך הנימוקים בעד הלימודים בישיבות אלו אשר סומנו בידי המשיבים בסקר הסטטיסטי המדגמי, ניתן ללמוד כי לרבים מהם יש שתי משנות סדורות בקשר ללימודים בישיבה תיכונית חרדית: משנת ה'בדיעבד' ומשנת ה'לכתחילה'.

משנת ה'בדיעבד': בשני הסקרים היו משיבים שרואים בישיבה התיכונית החרדית מענה לאי-התאמה של חלק מן התלמידים ללימודים בישיבה הקטנה. תפיסה זו תואמת חלק גדול של הציבור החרדי בעת הזו. גם הרבנים אינם מתנגדים לישיבות תיכוניות חרדיות המכוונות לאותם חלקים

להבטיח אורח-חיים ו"מצב רוחני" חרדי מובהק במוסדות-חינוך אלה. ולא זו בלבד: יש הדורשים להבטיח כי איכות הלימודים והתלמידים בהם תהיה גבוהה.

סוגיית שכר הלימוד

של מימון ציבורי, עומדת ביסודו של אתגר הפיתוח של מוסדות-חינוך אלה כקשר קפיצה חשוב בשדרוגה של האוכלוסייה החרדית בישראל לשוק העבודה ולהשכלה גבוהה. מימון זה יכול להיעשות ישירות מול הישיבות התיכוניות החרדיות בנושאים של הקמה ותחזוקה השוטפת, או באמצעות מלגות ושאר תמיכות כספיות מול הורי התלמיד למימון שכר הלימוד והפנימייה.

בשני הסקרים מבקשים משיבים להדגיש כי המודל הישן של ישיבה תיכונית חרדית, בו שיעור תשלומי ההורים הוא גבוה, לא יצלח אם מבקשים להרחיב את מערך מוסדות החינוך החרדיים המשלבים לימודים כלליים עם לימודי-קודש. רוב המשיבים מציינים כי הרף העליון שיוכלו לעמוד בו הוא 1,000 ש"ח שכר-לימוד מקסימלי לחודש. סוגיית גובה תשלומי ההורים, שהיא בעיקר סוגיה

הערות והצעות של משיבים

החרדית דפוס של חינוך תיכוני חרדי "מלכתחילה", המציב אלטרנטיבה לישיבה הקטנה ומספק חינוך חרדי מורכב, אך שלם.

בין המשיבים היו כאלה המבינים היטב את המצב בו הם נתונים. הם מכירים בקיום לחץ חברתי על השולחים את בניהם לישיבה תיכונית חרדית, אך בכל זאת יש ביניהם כאלה שמקווים כי "ככל שיפתחו יותר ישיבות (תיכוניות חרדיות) כך יסתגלו לרעיון והוא יהפוך ממוקצה למצווה". כדי שהדבר יקרה, ראוי לדעתם שתינתן לכך תמיכה של גדולי הדור ותוענק למוסדות אלה גושפנקא או לגיטימציה.

ההערות וההצעות שכתבו משיבים בסקר האינטרנט מצביעות על כך שלרבים מהם יש משנה סדורה בקשר לנושא הישיבות התיכוניות החרדיות, וכי ראוי לשתף את "הלקוחות" בבניית המערך העתידי של מוסדות-חינוך אלה.

למשיבים יש תפיסות מגוונות בקשר לעצם קיומן של הישיבות התיכוניות החרדיות. יש מהם הרואים בישיבות אלו מענה לאי-התאמתה של הישיבה הקטנה לחלק מן התלמידים – תפיסה התואמת את דעתו של חלק גדול מן הציבור החרדי בעת הזו – ויש הרואים בישיבה התיכונית

הישיבה התיכונית החרדית גם למסגרת אקסטרנית, ולא דווקא להמשיך במסגרת הפנימייה שאפיינה אותה בעבר ומאפיינת עדיין חלק מן המוסדות הוותיקים. לבקשה זו תהיינה השלכות על מיקומן של הישיבות התיכוניות החרדיות בעתיד, ולא יהיה מנוס מלמצוא דרכים להביא מוסדות אלה אל הריכוזים הגדולים של האוכלוסייה החרדית. צעד כזה יהיה כרוך בהקצאת משאבים על-ידי הרשויות הארציות והמקומיות, על מנת להבטיח מיקום מתאים ומבנים מתאימים להפעלה בתוך מערך עירוני צפוף ויקר.

רבים מן המשיבים ביקשו להדגיש כי המודל הישן של הישיבה התיכונית החרדית, בו שיעור תשלומי ההורים הוא גבוה, לא יצלח אם מבקשים להרחיב את מערך מוסדות החינוך העל-יסודי החרדי המשלבים לימודים כלליים עם לימודי הקודש. נראה כי סוגיית ההפחתה של תשלומי ההורים – שהיא למעשה סוגיה של מימון ציבורי ופילנתרופי – עומדת ביסוד אתגר הפיתוח של מוסדות אלה כמנוף חשוב בדרך לשדרוגה של האוכלוסייה החרדית בישראל לקראת השתתפות מצליחה בלימודי ההשכלה הגבוהה בפרט ובמשק הלאומי בכלל. נראה כי פיתוח מערך מלגות לסיוע בתשלומי ההורים עשוי להיות מרכיב חשוב בהתנעת הביקוש ללמוד במוסדות שעליהם נסב מחקר זה.

רבים מקרב המשיבים דורשים להבטיח שני תנאים עיקריים לקיומם של מוסדות-חינוך על-יסודי חרדי שיהיו לרוחם: הבטחת איכות גבוהה של לימודים ותלמידים ואורח-חיים ו"מצב רוחני" חרדי מובהק. השילוב של השניים עשוי להעיד על כך כי הביקוש לישיבות תיכוניות חרדיות בקרב חלק מהציבור החרדי, בעיקר זה של הזרם המרכזי, מעיד על רצון להכין את הדור הצעיר למה שנקרא אצל הרש"ר הירש "דרך-ארץ", תוך שמירה על אורח-חיים של תורה. ראוי שכל מי שמתכוון ליזום את הקמתם של מוסדות חדשים מסוג זה, ייקח לתשומת-ליבו את אופי הביקוש המסתמן בממצאי המחקר.

מתגובות משיבים לסקר האינטרנט עולה הבקשה למיקום נגיש של הישיבות התיכוניות. עד לאחרונה הוקם הרוב המכריע של הישיבות התיכוניות החרדיות – הוותיקות והחדשות כאחת – במרחק ניכר מריכוזי האוכלוסייה החרדית – ירושלים ובני-ברק – בעיקר בגלל התנגדות רבנים ופוליטיקאים חרדיים במועצת העיר. ריחוק גאוגרפי זה מביא ממילא לקיומן של פנימיות. בשנים האחרונות גוברת הנטייה לעבור ללימוד "אקסטרני", על פיו התלמידים לנים בבתיהם ונתונים להשגחת הוריהם בחלק משעות היום. מקרב משתתפי קבוצת המיקוד עולה הבקשה להפוך את

דיין, ח' 2017. מעֵבֶר לעֵקרוֹן "הבינוניות": החרדיות המתחדשת ואתגריה הערכיים-חברתיים, **חקר החברה החרדית** 5 (אוקטובר 2017): 1-34.

ליאון, נ' 2010. **חרדיות רכה: התחרדות דתית ביהדות המזרח**. ירושלים: הוצאת יד בן צבי.

ליאון, נ' 2014. חרדיות מזרחית: אידאולוגיה קשוחה, זהות רכה, **חקר החברה החרדית** 1 (יוני 2014): 1-20.

נספח א': שאלון הסקר האינטרנטי, אביב 2017

סקר על

הביקוש האפשרי ללימודים בישיבה תיכונית חרדית

במשך שנים רבות היה קטן מספר הישיבות התיכוניות החרדיות בהן ניתן, במקביל ללימודי-קודש, ללמוד לימודים כלליים המכינים לבחינות הבגרות ובעתיד להשכלה גבוהה. הביקוש לסוג זה של ישיבות לבנים בגיל החינוך התיכון היה מצומצם עד כה, בין השאר בשל שכר-לימוד גבוה. בשנים האחרונות החלו לקום ישיבות תיכוניות חדשות נוספות. ויש עניין להעריך האם מדובר בתופעה שתרחב עם הזמן בקרב האוכלוסייה החרדית. גופים פילנתרופיים וציבוריים, המעוניינים לתמוך ולאפשר תהליך זה, מבקשים לדעת:

- ◀ מה עשויים להיות ממדי הביקוש לישיבות תיכוניות חרדיות בשנים הקרובות?
- ◀ מיהן הקבוצות החרדיות העשויות להתעניין בשליחת בניהם לישיבות תיכוניות חרדיות?
- ◀ האם תמיכה בשכר-לימוד על-ידי פילנתרופיה או מוסדות מדינה יעודדו את הביקוש לישיבות תיכוניות חרדיות ו/או יהפכו אותו לבר-השגה?

לשם כך נערך סקר זה והנכם מתבקשים לענות על השאלות הבאות תוך סימון V בתשובה המתאימה:

1. מיהו העונה על השאלות?

___גבר נשוי

___אישה נשואה

___רווק

___רווקה

2. מהו גיל העונה על השאלות?

___18-24

___25-34

___35 ומעלה

3. האם יש לכם בן או בנים עד גיל 12?
 --- כן
 --- לא
4. בבוא העת, האם תהיו מוכנים באופן עקרוני לשלוח ללמוד בישיבה תיכונית חרדית בנים שלכם שאינם מתאימים או מוכנים ללמוד בישיבה קטנה?
 ---לא (עברו לשאלה 5)
 ---אולי
 ---כן
5. בבוא העת, האם תהיו מוכנים לשלוח ללמוד בישיבה תיכונית חרדית את כל הבנים שלכם?
 ---לא
 ---אולי
 ---כן
6. מה הם הנימוקים העומדים ביסוד הנכונות שלכם לשלוח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית?
 ---להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה
 ---הרצון של הבן
 ---נימוק אחר (נא לציין):-----
7. האם מישהו במשפחה הרחבה שלכם שלח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית?
 ---לא
 ---כן
8. האם מישהו בקרב השכנים שלכם שלח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית?
 ---לא
 ---כן
9. האם מישהו מבין החברים של הבנים שלכם שלח בן ללמוד בישיבה תיכונית חרדית?
 ---לא
 ---כן
10. מה גובה שכר-לימוד המקסימלי שיאפשר לכם לשלוח בנים שלכם ללמוד בישיבה חרדית תיכונית ואשר מעבר הדבר לא יהיה בר-השגה בעבורכם?
 --- 500 ש"ח
 --- 1,000 ש"ח
 --- 1,500 ש"ח
 --- 2,000 ש"ח

11. מה הוא שם יישוב המגורים שלכם? -----

12. מה הוא השיוך העדתי שלכם?

הגבר -----

האישה -----

13. באיזו ישיבה גבוהה למד הגבר בנעוריו?

___ישיבה ליטאית

___ישיבה ספרדית

___ישיבה חסידיית

___ישיבה לבעלי-תשובה

___ישיבה אחרת, ציין איזו: -----

___לא למד בישיבה גבוהה (עבור לשאלה 15)

___למד בבית ספר תיכון (עבור לשאלה 15)

14. מה שם הישיבה? -----

15. מה עיסוקו של הגבר כיום?

___לומד בכולל באופן מלא

___עובד חלקית ולומד בכולל חלקית

___עובד כל היום וקובע עתים לתורה

16. גבר עובד מתבקש לתאר את עבודתו: -----

-----

17. באיזה סמינר למדה האישה? -----

18. מה עיסוק האישה כיום?

___עובדת יום מלא

___עובדת חלקית

___עקרת בית

19. אישה עובדת מתבקשת לתאר את עבודתה: -----

-----

20. נא לרשום הערות והצעות בנושא הישיבות התיכוניות החרדיות: -----

-----

-----

https://docs.google.com/spreadsheets/d/17HL4nezjO8gBqMzsbBXUoxbxD5WoOj_nueV2bWLxniY/edit#gid=2008694310

נספח ב': השאלונים של הסקר הסטטיסטי המדגמי, אביב 2017

שאלון לגבר

נתונים דמוגרפיים

שם _____ משפחה _____

מספר טלפון נייד: _____

כתובת מייל במידה ויש: _____

שנת לידה _____

דרם חוג ועדה (סמן את האפשרויות הנכונות)

אשכנזי / מזרחי

ליטאי / חסיד / חסיד ללא חצר / ירושלמי (צ'אלמער)

במידה וציינת כי הינך חסיד, ציין לאיזו חסידות אתה משתייך: _____

יישוב _____

1. ציין ארץ מוצא של משפחת האב: _____

2. האם אתה בעל תשובה? כן / לא

3. מהו העיתון המועדף עליך?

יתד נאמן / הפלס / המודיע / המבשר / יום ליום / אחר, פרט: _____

4. האם הצבעת בבחירות האחרונות?

כן / לא

א.א. אם כן, למי הצבעת בבחירות האחרונות:

יהדות התורה (ג') / ש"ס / יחד (אלי ישי) / הבית היהודי / אחר, פרט: _____

5. מצב משפחתי: רווק / נשוי / גרוש / אלמן

אם אתה אב לבנים, אנא השב:

א. מספר בנים: _____

ב. גיל הבן הצעיר: _____

ג. גיל הבן המבוגר: _____

פרטי השכלה ועיסוק

6. האם למדת בישיבה גדולה? כן / לא
- א.א. אם כן, באיזו ישיבה גדולה למדת: ישיבה ליטאית / ישיבה ספרדית / ישיבה חסידית / ישיבה לבעלי-תשובה / אחר, פרט: _____
7. האם למדת בישיבה קטנה? כן / לא
- א.א. אם כן, באיזו ישיבה קטנה למדת: ישיבה ליטאית / ישיבה ספרדית / ישיבה חסידית / אחר, פרט: _____
8. אם למדת בישיבה תיכונית חרדית, או מוסד תיכוני אחר, ציין היכן: _____
9. מה עיסוקך כיום?
לומד בכולל / לומד חצי יום ועובד חצי יום / עובד כל היום ולומד בכולל בערב / עובד כל היום וקובע עתים לתורה / אחר, פרט: _____
- א.א. אם הינך עובד, תאר היכן או במה אתה עובד: _____
10. האם למדת במוסד לימודים אקדמי (שאינו ישיבתי)? לא למדתי / לומד כעת / למדתי אך לא סיימתי / למדתי וברשותי תואר ראשון / למדתי וברשותי תואר שני

שאלות 11, 12 מיועדות לגבר נשוי בלבד

11. האם אשתך למדה בסמינר? כן / לא
- א.א. אם כן, באיזה סמינר למדה אשתך: _____
12. מה עיסוק האישה כיום? עובדת משרה מלאה / עובדת חלקית / עובדת ולומדת / עקרת בית / אחר, פרט: _____
- א.א. אם אשתך עובדת, תאר היכן או במה היא עובדת: _____
- ב.א. האם אשתך למדה במוסד לימודים אקדמי? לא למדה / לומדת כעת / למדה אך לא סיימה / למדה וברשותה תואר ראשון / למדה וברשותה תואר שני
13. האם ידוע לך על מישהו:
- א.א. במשפחה המורחבת שלך אשר שלח את בנו ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? כן / לא
- ב.א. מהשכנים שלך אשר שלח את בנו ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? כן / לא
- ג.א. מהחברים שלך אשר שלח את בנו ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? כן / לא

14. למיטב הבנתך, אילו נימוקים עשויים לעכב או למנוע מהורים לשלוח את בניהם**ללמוד בישיבה תיכונית חרדית** (אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- ההכשרה הראויה היחידה לגדול כבן תורה היא דרך ישיבה קטנה רגילה
- לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיר את הנער מדרך החיים החרדית
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי
- בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתיים חרדים טובים
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית
- בישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים ללא פנימייה
- אחר, פרט: -----

15. אלו נימוקים עשויים לגרום לך לשלוח את בנך ללמוד בישיבה תיכונית חרדית?

(אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- מתוך עיקרון "תורה עם דרך-ארץ" (הרש"ר הירש)
- אם הבן מעדיף ללמוד בישיבה תיכונית חרדית
- אם הבן אינו מתאים לישיבה קטנה רגילה
- אם הבן לא מוכן ללמוד בישיבה קטנה רגילה
- אם לא נמצאה ישיבה קטנה רגילה מתאימה לבן
- להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה
- בשום נסיבות שהן לא אשלח את בני ישיבה תיכונית חרדית
- אחר, פרט: -----

16. אלו נימוקים עשויים לגרום לך לא לשלוח את בנך ללמוד בישיבה תיכונית**חרדית** (אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- ההכשרה הראויה היחידה לגדול כבן תורה היא דרך ישיבה קטנה רגילה
- לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיר את הנער מדרך החיים החרדית
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי
- בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתיים חרדים טובים
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית
- בישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים ללא פנימייה
- אין לי בעיה לשלוח את בני ישיבה תיכונית חרדית
- אחר, פרט: -----

שאלון לאשה

שם _____ משפחה _____
מספר טלפון נייד: _____ כתובת מייל במידה ויש: _____
שנת לידה _____
זרם חוג ועדה (סמני את האפשרויות הנכונות)
אשכנזית / מזרחית
ליטאית / חסידית / חסידית ללא חצר / ירושלמית
במידה וציינת כי הינך חסידית, צייני לאיזו חסידות את משתייכת: _____
יישוב מגורים _____

נתונים דמוגרפיים

שם _____ משפחה _____
מספר טלפון נייד: _____
כתובת מייל במידה ויש: _____
1. צייני ארץ מוצא של משפחת האב: _____
2. האם את בעלת תשובה? כן / לא
3. מהו העיתון המועדף עליך?
יחד נאמן / הפלס / המודיע / המבשר / יום ליום / אחר, פרטי: _____
4. האם הצבעת בבחירות האחרונות? כן / לא
4א. אם כן, למי הצבעת בבחירות האחרונות:
יהדות התורה (ג') / ש"ס / יחד (אלי ישי) / הבית היהודי / אחר, פרטי: _____
5. מצב משפחתי: רווקה / נשואה / גרושה / אלמנה
אם את אם לבנים, אנא השיבי:
5א. מספר בנים: _____
5ב. גיל הבן הצעיר: _____
5ג. גיל הבן המבוגר: _____

פרטי השכלה ועיסוק

6. האם למדת בסמינר? כן / לא
- א.א. אם כן, באיזה סמינר למדת: _____
7. מה עיסוקך כיום? עובדת משרה מלאה / עובדת חלקית / עובדת ולומדת / עקרת בית / אחר, פרטי: _____
- א.א. אם את עובדת, תארי היכן או במה את עובדת: _____
- ב. האם למדת במוסד לימודים אקדמי? לא למדתי / לומדת כעת / למדתי אך לא סיימתי / למדתי וברשותי תואר ראשון / למדתי וברשותי תואר שני

שאלות 8 עד 12 מיועדות לאשה נשואה בלבד

8. האם בעלך למד בישיבה גדולה? כן / לא
- א.א. אם כן, באיזו ישיבה גדולה למד: ישיבה ליטאית / ישיבה ספרדית / ישיבה חסידית / ישיבה לבעלי-תשובה / אחר, פרטי: _____
9. האם בעלך למד בישיבה קטנה? כן / לא
- א.א. אם כן, באיזו ישיבה קטנה למד: ישיבה ליטאית / ישיבה ספרדית / ישיבה חסידית / אחר, פרטי: _____
10. אם בעלך למד בישיבה תיכונית חרדית, או מוסד תיכוני אחר, צייני היכן: _____
11. מה עיסוקו של בעלך כיום?
לומד בכולל / לומד חצי יום ועובד חצי יום / עובד כל היום ולומד בכולל בערב / עובד כל היום וקובע עתים לתורה / אחר, פרטי: _____
- א.א. אם בעלך עובד, תארי היכן או במה הוא עובד: _____
12. האם בעלך למד במוסד לימודים אקדמי (שאינו ישיבתי)? לא למד / לומד כעת / למד אך לא סיים / למד וברשותו תואר ראשון / למד וברשותו תואר שני
13. האם ידוע לך על מישהי:
- א.א. במשפחה המורחבת שלך אשר שלחה את בנה ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? כן / לא
- ב. במשפחתך אשר שלחה את בנה ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? כן / לא
- ג. מהחברות שלך אשר שלחה את בנה ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? כן / לא

14. למיטב הבנתך, אילו נימוקים עשויים לעכב או למנוע מהורים לשלוח את בניהם

ללמוד בישיבה תיכונית חרדית (אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- ההכשרה הראויה היחידה לגדול כבן תורה היא דרך ישיבה קטנה רגילה
- לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיר את הנער מדרך החיים החרדית
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי
- בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתיים חרדים טובים
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית
- בישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים ללא פנימייה
- אחר, פרטי: -----

15. אלו נימוקים עשויים לגרום לך לשלוח את בנך ללמוד בישיבה תיכונית חרדית?

(אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- מתוך עיקרון "תורה עם דרך-ארץ" (הרש"ר הירש)
- אם הבן מעדיף ללמוד בישיבה תיכונית חרדית
- אם הבן אינו מתאים לישיבה קטנה רגילה
- אם הבן לא מוכן ללמוד בישיבה קטנה רגילה
- אם לא נמצאה ישיבה קטנה רגילה מתאימה לבן
- להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה
- בשום נסיבות שהן לא אשלח את בני לישיבה תיכונית חרדית
- אחר, פרטי: -----

16. אלו נימוקים עשויים לגרום לך לא לשלוח את בנך ללמוד בישיבה תיכונית

חרדית (אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- ההכשרה הראויה היחידה לגדול כבן תורה היא דרך ישיבה קטנה רגילה
- לימודים בישיבה תיכונית חרדית עשויים להסיר את הנער מדרך החיים החרדית
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה קפדנית על אורח-חיים חרדי
- בישיבה תיכונית חרדית אין הקפדה על קבלת נערים מבתיים חרדים טובים
- בישיבה תיכונית חרדית אין שמירה על הרכב אחיד מבחינה עדתית
- בישיבה תיכונית חרדית אין סידור ללימודים אקסטרניים ללא פנימייה
- אין לי בעיה לשלוח את בני לישיבה תיכונית חרדית
- אחר, פרטי: -----

17. במידה ותחליטי לשלוח את בנך לישיבה תיכונית חרדית, מה גובה שכר הלימוד המקסימלי שתהיי מוכנה לשלם?
500 שח / 1,000 / 1,500 / 2,000 / יותר מ-2,000 שח

שאלה 18 מיועדת למי שבנה למד או לומד בישיבה תיכונית חרדית

18. מה היה הנימוק לכך ששלחת את בנך ללמוד בישיבה תיכונית חרדית? (אפשר לסמן כמה אפשרויות)

- מתוך עיקרון "תורה ודרך-ארץ" (של הרש"ר הירש)
- הבן העדיף ללמוד בישיבה תיכונית חרדית
- הבן לא התאים לישיבה קטנה
- הבן לא היה מוכן ללמוד בישיבה קטנה
- לא נמצאה ישיבה קטנה מתאימה לבן
- להכין את הבן לקראת פרנסה המכבדת את בעליה
- סיבות אחרות, פרטי: _____

תודה רבה על תרומתך

נספח ג': בדיקת הייצוגיות של ההתפלגות לפי זרם-חוג-עדה של המשיבים בסקר הסטטיסטי המדגמי

התפלגות זרם-חוג-עדה של המשיבים							
זרם חוג עדה		O	E	P(E)	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
ליטאים	הגיל	103	87	0.271	16.173	261.577	3.013
	פולג ירושלמי	11	21	0.067	-10.298	106.047	4.979
חסידיים	גור	24	18	0.058	5.585	31.188	1.694
	ויד'ניץ	6	8	0.024	-1.547	2.394	0.317
	צאנז	3	5	0.014	-1.547	2.392	0.526
	סאטמר	0	2	0.006	-1.819	3.307	1.819
	בעלז	4	2	0.006	2.181	4.758	2.616
	[ללא חצר + אחר]	85	84	0.262	1.192	1.421	0.017
חב"ד		6	5	0.017	0.544	0.296	0.054
ספרד		78	88	0.276	-10.465	109.521	1.238
סהכ		320	320	1.000	0.000		16.273
CV(9,0.05)=	16.91	good					

התפלגות זרמים ללא חלוקות ביניים של המשיבים							
		O	E	P(E)	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
	ליטאים	114	108	0.338	5.875	34.520	0.319
	חסידיים	128	123	0.386	4.590	21.067	0.171
	ספרד	78	88	0.276	-10.465	109.521	1.238
		320	320	1.000	0.000		1.728
CV(2,0.05)=	5.991	good					

התפלגות המין של המשיבים							
		O	E	P(E)	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² /E
	גבר	177	160	0.500	17.000	289.000	1.806
	אשה	143	160	0.500	-17.000	289.000	1.806
		320	320	1.000	0.000		3.613
CV(1,0.05)=	3.841	good					